

คนที่เก่งจริง ไม่เอาความยิ่งใหญ่มาแปลกแยกตัว แต่เอาพลังร่วมสร้างสรรค์บูรณาการเข้าในสังคม

(= “ชาวพุทธไทย ปฏิบัติธรรมกันอย่างไร? ให้คนข้างนอกเขาเอาไปดูถูกได้”
ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม, ตอน ๒๒ ใน ๖๐ ตอน: หน้า ๕๒๓ - ๕๔๖ = ๒๔ หน้า)

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 978-616-7585-14-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๕,๐๐๐ เล่ม

- วนัญญาประจำปี ครอบครัวยุทธ อารยางกูร
- ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

ข้อมูล: ถอดจากเสียงเป็นตัวอักษร โดยอรรถจริยา ของ ดร.วรมหา อโณทยานนท์
ภาพปก: ตัดต่อจากภาพการ์ตูน ที่ ดร.วรมหา อโณทยานนท์ เอื้อเพื่อจัดส่งให้

พิมพ์ที่

คำปรารภ

ลูกหลาน พี่น้อง ได้จัดพิธีทำบุญประจำปี อุทิศแก่ คุณพ่อ สำราญ อารยางกูร คุณแม่ชุนกี อารยางกูร และน้องจิตรา วัชรบุศราคำ พร้อมในวันเดียวกัน โดยถือวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ที่คุณพ่อจากไป (ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๕๓๕) เป็นจุดรวมความรำลึก เริ่มแต่ปี ๒๕๓๕ เป็นวาระแรก แต่เพื่อความลงตัวด้านกาลเวลา ในบางปี เปลี่ยนไปจัดพิธีในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันจากไปของคุณแม่ชุนกี อารยางกูร (ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๕๓๐) และบางปี จัดในวันที่จากไปของน้องจิตรา คือวันที่ ๑๗ สิงหาคม (ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๕๒๗) โดยได้ปฏิบัติเสมอมา ตลอดเวลายาวนาน นับถึงบัดนี้ เป็นปีที่ ๒๘

ในช่วงทำยระหว่างปลายปี ๒๕๕๖ ถึง ๒๕๕๗ ในเวลาไม่เต็ม ๑ ปี ครอบครัวได้สูญเสียพี่ชายใหญ่ทั้งสามไปในเวลาไม่ห่างกัน คือ พี่ผาสุก อารยางกูร ถึงแก่กรรมในวันที่ ๑๖ ก.ย. ๒๕๕๖ ต่อมาก็เสียพี่สรรค์ อารยางกูร ในวันที่ ๗ พ.ย. ๒๕๕๖ แล้วจากนั้นไม่ทันครบปี ในวันที่ ๓๐ ส.ค. ๒๕๕๗ พี่ชายคนโต คือ นายแพทย์เกษม อารยางกูร ก็จากไปอีก

เมื่อการณ์เป็นไปเช่นนี้ ก็ได้ตกลงกันวางแผนปฏิบัติว่า จะถือวันที่ระลึกประจำปี ของคุณพ่อสำราญ อารยางกูร ในวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ เป็นหลักที่รวมการบำเพ็ญบุญประจำปี อุทิศแก่คุณพ่อ คุณแม่ และพี่ชายใหญ่ทั้งสาม กับทั้งน้องจิตรา วัชรบุศราคำ พร้อมกัน

สำหรับ พ.ศ. ๒๕๖๒ นี้ มีความเป็นไปได้ให้เห็นสมควรร่วมกันว่า จะบำเพ็ญกุศลประจำปี ด้วยบุญกิริยาแห่งธรรมทานในช่วงวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ครั้งหนึ่งก่อน แล้วจะประกอบพิธีทำบุญอุทิศในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๒

ก

สำหรับธรรมเนียมบุญกิริยาในช่วงวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ นี้ คุณกานดา อารยางกูร และคุณบุบผา คณิตกุล พร้อมใจกันร่วม ถวายทานซึ่งจะพิมพ์หนังสือ *คนที่เก่งจริง ไม่เอาความยิ่งใหญ่ มาแปลกแยกตัว แต่เอาพลังร่วมสร้างสรรค์บูรณาการเข้าใน สังคม* โดยมองเห็นความเร่งด่วนในการเผยแพร่หลักธรรมสำคัญเพื่อ การศึกษาของประชาชน

ขออุทิศกุศลที่เกิดจากธรรมทานนี้ แต่ คุณพ่อสำราญ และคุณ แม่ซุนกี อารยางกูร พร้อมทั้งพี่ทั้งสาม กับทั้งน้องจิตรา วัชรบุศราคำ โดยหวังว่าหนังสือธรรมทานนี้จะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้กุศลกัลยาณธรรม งอกงามแพร่หลาย เพื่อให้ชีวิตและสังคมอุดมทั้งด้วยอามิสไพบูลย์และ ธรรมไพบูลย์ นำมาซึ่งความบริบูรณ์แห่งประโยชน์สุขของมหาชน ตลอดกาลยี่นนาน

ณิชาฯ หลานฯ พี่น้อง

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

คำปรารภ..... ๗

คนที่เก่งจริง

ไม่เอาความยิ่งใหญ่มาแปลกแยกตัว
แต่เขาพลั้งร่วมสร้างสรรค้บูรณาการเข้าในสังคม ๑

- ถ้ามคนพุทธไทยว่า
ก้าวเข้าไปในพระพุทธศาสนา ถึงแค่ไหน.....๑
- ฝรั่งว่าคนพุทธทำดีแค่นอนแผ่เมตตา
จะว่าจะต่ำเขา ก็ดูตัวเราให้ดีกว่าก่อน.....๑๖
- ความเสมอภาค สำคัญอย่างไร
จึงเอาไปคุมท้าย.....๒๕
- ปฏิบัติธรรม ทั้งมีในใจ และออกไปในสังคม
ให้ครบ ให้พอดี.....๓๑
- ระบบชีวิตของชาวบ้านต้องมีการสงเคราะห์คุมท้าย
อยู่ร่วมกันต้องมีความเสมอสมานคุมตลอด.....๓๘
- สาระเด่น ๑.....๔   สาระเด่น ๒.....๑๔
- สาระเด่น ๓.....๒๐   สาระเด่น ๔.....๓๒
- สาระเด่น ๕.....๔๔

คนที่เก่งจริง

ไม่เอาความยิ่งใหญ่มาแปลกแยกตัว

แต่เอาพลังร่วมสร้างสรรค์บูรณาการเข้าในสังคม

ถามคนพุทธไทยว่า

ก้าวเข้าไปในพระพุทธศาสนา ถึงแค่ไหน

ก็คุยกันต่อว่าจะขึ้นเรื่องสังคหวัตถุ ให้เห็นการปฏิบัติธรรมที่ออกสู่ปฏิบัติการในสังคม แต่มานึกถึงเรื่องที่พูดเมื่อเช้า ก็เลยมีอะไรที่ขอพูดแทรกก่อนนิดหน่อย คือเรื่องเกี่ยวกับความเจริญ-ความเสื่อม

เมื่อจะพูดเรื่องนี้ ก็ทำความเข้าใจกันให้ชัดก่อนว่า โดยทั่วไปศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธา และตามปกติก็มีข้อกำหนดในเรื่องความเชื่อ หรือข้อบังคับความเชื่อ บอกว่า ต้องเชื่ออย่างนี้ๆ นะ ต้องทำตามคำสั่งที่บอกนี้นะ ๑ - ๒ - ๓ ถ้าไม่เชื่อ ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ก็เป็นบาป ต้องถูกลงโทษ

แต่พระพุทธศาสนานี้แปลก อย่างที่เรียกว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา ไม่มีข้อบังคับความเชื่อ ท่านสอนหรือบอกไว้ คุณก็พิจารณาศึกษาเอา ถ้าตกลงว่าจะฝึก ก็ปฏิบัติไป เรียกว่าเปิดให้แก่เสรีภาพทางความเชื่อ หรือศรัทธาเสรี คือว่าไปตามปัญญา

อย่างที่ฝรั่งมาเจอกาลามสูตร แล้วก็เปื้อนเปื้อนตื่นเต้นกันใหญ่ บอกว่า อะไรกัน มีด้วยหรือ เป็นศาสนา แต่บอกว่าไม่ต้องเชื่อ หรืออย่าเพิ่งเชื่อ เมื่อครั้งศตวรรษก่อนนั้น ฝรั่งเพิ่งรู้จักพระพุทธศาสนาใหม่ๆ เขาตื่นเต้น พูดเรื่องนี้มาก คนไทยก็เลยพลอยรู้จักและตื่นเต้นสนใจ แล้วก็พูดถึงอ้างถึงกาลามสูตรไปด้วย

ที่นี้ ศาสนาที่บังคับศรัทธา ก็มีความแน่นอนคงที่ จะว่าเป็นข้อดีหรืออย่างไรก็แล้วแต่ คือ ข้อกำหนดความเชื่อ และข้อกำหนดให้ปฏิบัตินั้น ทางศาสนาบอกมาแล้ว คุณจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจ ก็ต้องทำ ทำไปก็แล้วกัน ในศาสนาอย่างนั้น ไม่ว่าใคร จะมีความรู้ ไม่มีมีความรู้ รู้มาก รู้น้อย ต่างกันอย่างไร ก็ไม่ต้องห่วง ทุกคนเหล่านั้นเชื่อและทำอย่างเดียวกันหมด เมื่อแน่นอนอย่างนี้ จะว่าเป็นความมั่นคง ก็คงว่าได้ ก็ร้อยก็พันปี ก็อยู่อย่างนั้น

แต่ในพระพุทธศาสนา แม้ว่าในขั้นต้นจะให้ความสำคัญแก่ศรัทธาบ้าง แต่ก็ไม่บังคับ คือให้ศรัทธาโดยมีปัญญาประกอบ เพื่อให้ศรัทธาเป็นจุดเริ่มก้าวไปสู่ปัญญา โดยที่ว่า ศรัทธาจะได้จับเรื่องนั้นไว้ให้ปัญญาพิจารณา เพื่อพัฒนาปัญญาต่อไป

ที่นี้ เมื่อไม่บังคับให้ต้องเชื่อต้องทำ การทำหรือการปฏิบัติก็ต้องอาศัยความรู้ ทำไปเท่าที่รู้ ตามที่เข้าใจ จึงต้องมีการศึกษา ต้องพัฒนาปัญญาอยู่เรื่อย

เมื่อไรคนห่างไกลการศึกษา รู้เข้าใจน้อย บางทีปะปนกับความเชื่อภายนอก รู้ผิดเพี้ยน รู้ครึ่งๆ กลางๆ ก็กลายเป็นเลอะ ดังนั้น นอกจากต้องมีคัมภีร์รักษาข้อมูลคำสอนที่จะศึกษาที่แม่นยำแล้ว ก็จึงมีวินัย ซึ่งเน้นที่พระสงฆ์ ตลอดจนระบบกิจกรรมพิธีการต่างๆ ที่เป็นรูปแบบ มาช่วยตรึงสถานะไว้ โดยที่ข้อสำคัญเป็นแก่นเป็นแกนก็คือ ต้องมีระบบการศึกษาที่เข้มแข็งมั่นคงยั่งยืน ไม่ขาดสาย

ดังที่ว่านี้ สภาพของพระพุทธานุศาสนาก็จึงขึ้นต่อการพัฒนาปัญญาของพุทธิกชน ด้วยการศึกษ ทำให้พระพุทธานุศาสนาที่ปรากฏให้เห็นกันอยู่ ไม่ใช่เป็นเครื่องแสดงตัวจริงของพระพุทธานุศาสนา แต่เป็นเพียงเครื่องชี้บอกว่า ศาสนิกชนที่นั่นเหล่านั้นเดินทางก้าวเข้ามาสู่พระพุทธานุศาสนาได้ถึงแค่ไหน เหมือนอย่างเมืองไทยนี้ พระพุทธานุศาสนาที่เรามีอยู่นับถือกันอยู่ แสดงว่าเราได้ก้าวเข้ามาสู่พระพุทธานุศาสนาไปได้ถึงแค่ไหน

พูดถึงสังคมไทยที่ว่า ในการที่เราเดินทางก้าวเข้าสู่หลักการของพระพุทธานุศาสนานั้น จนถึงบัดนี้ เราก็ยังเอาหลักธรรม เอาพระพุทธานุศาสนามาใช้ไม่ได้เท่าที่ควร แถมบางทีก็ใช้เขวๆ ไปเสียอีกด้วย ตัวอย่างอันหนึ่งจะเห็นได้ว่า เราได้ไปอยู่ในความเชื่อและหลักคำสอนในชั้นตำนาน อย่างคัมภีร์ชาดกเป็นต้นอยู่มาก จนมาถึงคัมภีร์ยุคหลังๆ ในเมืองไทยนี้เอง เช่นคัมภีร์ในสมัยสุโขทัยคือ *ไตรภูมิ* ที่เรียกกันว่า *ไตรภูมิพระร่วง* ซึ่งมีอิทธิพลมาก จนกระทั่งว่า คนไทยในอดีต ในยุคที่ผ่านมานี้ คิดเกี่ยวกับพระพุทธานุศาสนาที่เราเชื่อเราปฏิบัติกันนี้ เป็นไปในแนวของคัมภีร์*ไตรภูมิ*แทบทั้งนั้น

*ไตรภูมิ*นั้นก็เป็นคัมภีร์ของไทยเราเอง ซึ่งเป็นการประมวลความจากคัมภีร์รุ่นหลัง ตั้งแต่ชั้นอรรถกถา ฎีกา ไม่ค่อยไปถึงคัมภีร์ดั้งเดิมที่เป็นหลักแท้ๆ คือพระไตรปิฎก พูดอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นพระไตรปิฎกในรูปลักษณะที่ผ่านคัมภีร์รุ่นอธิบายมาอีกต่อหนึ่ง

ยกตัวอย่างง่ายๆ อย่างที่นักวิชาการรุ่นยุคอเมริกันในสงครามเวียดนาม เอามาวิจารณ์กัน เรื่องความชอบธรรมของผู้ปกครองประเทศ ตาม*ไตรภูมิ* (ชื่อทางการ *เตภูมิกถา*) นี้ ก็พูดถึงบุญญาธิการว่า พระเจ้าแผ่นดิน หรือพระมหากษัตริย์นั้น เป็นผู้ที่ได้ทำบุญไว้โนปางก่อน จึงได้มาเกิดมาอยู่ในฐานะเป็นกษัตริย์

ครั้งก่อนโน้น ย้อนไปก่อนศตวรรษ

ฝรั่งมารู้จักพุทธศาสนา เห็นกาลามสูตรแล้ว
เป็นปีาบขึ้นชื่อว่า อัศจรรย์! อะไรกันนี่ เป็นศาสนา
แต่บอกว่า “ไม่ต้องเชื่อ”

ครั้งนั้น คนสมัยใหม่ยุคไทยเจริญ กำลังเมินพุทธ
ศาสนา ตื่นเสียงฝรั่ง พลอยรู้จักสูตรนั้น พวกกันอ้าง
กาลามสูตร กันยกใหญ่

อีกครั้งหนึ่ง ครึ่งศตวรรษก่อนนี้

ฝรั่งยุคชิปปี กระทั่ง New Age นับถือโยคี มหา
ฤาษี เป็น ครู-ครู-guru ร้องว่า “กูรู” ตื่นโยคะ หา
สมาธิกันใหญ่

คนไทยถิ่นเจริญในกรุงในเมือง ก็ตื่นนิยมรู้จักสมาธิ
เหนือกว่าคนบ้านนา สมาธิกลายเป็นคำหอมหวาน
ชวนไปหา

นี่เป็นเรื่องของการปล่อยให้ความรู้ความเข้าใจเลื่อนรางพร่ามัวแม้กระทั่งเพี้ยนไปตามกาลเวลา แล้วคนไทยเองก็จับความไม่ชัด และแยกชั้นตอนไม่ถูก พาให้คนภายนอกพลอยสับสน ที่จริงจะต้องแยกออกไป ด้านหนึ่งคือภาวะที่มีที่เป็นอยู่ซึ่งเป็นผลจากการได้ทำความดีสะสมมา อันจะพึงชื่นชม กับอีกด้านหนึ่งคือการปฏิบัติในปัจจุบันที่ดั่งามถูกต้องหรือไม่ อันจะต้องพิจารณาตามธรรม

ว่าตามหลักในพระไตรปิฎก ความชอบธรรมของผู้ปกครองอยู่ที่ไหน ก็จะทำให้เห็นว่า อยู่ที่ธรรม เอาธรรมเป็นตัวตัดสิน ซึ่งดูได้ในปัจจุบันบัดนี้ อย่างใน **อัครัญญสูตร** ซึ่งชัดมาก ที่นั่น พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องวรรณะต่างๆ ซึ่งพระองค์ไม่ถือตามพราหมณ์ ที่เอาชาติกำเนิดเป็นตัวตัดสิน เป็นไปตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า คือพระพรหมได้ทรงสร้างมาอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ความชอบธรรมจึงอยู่ที่วรรณะของเขาเองที่เกิดขึ้นมา (พึงเทียบกับในยุโรปตั้งแต่สมัยกลาง โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสใน ค.ศ.ต. 16-17 ที่กษัตริย์ถือพระองค์ว่ามี เทวสิทธิ์/Divine Right ขึ้นต่อพระเป็นเจ้าเท่านั้น ไม่ต้องฟังเสียงราษฎร) แต่พระพุทธศาสนาบอกว่า ความชอบธรรมไม่อยู่ที่ชาติกำเนิด แต่อยู่ที่การกระทำ แล้วการกระทำคือกรรมนั้น เอาอะไรตัดสิน กรรมที่จะถูกต้อง ก็คือกรรมที่เป็นธรรม ธรรมเป็นตัวตัดสินขั้นสุดท้าย (ไม่ใช่พระพรหมเป็นเจ้า, ชมโม...เสฏโฐ ชเนตถัมมิ, เช่น ที.ป.๑๑/๖๓/๑๐๒)

เพราะฉะนั้น ในอัครัญญสูตร จึงมีข้อความที่สรุปไปเรื่อยๆ ว่า ธรรมสูงสุด ทั้งในบัดนี้และเบื้องหน้า ข้อความนี้มีอยู่เรื่อยโดยตลอด คือพระพุทธศาสนาถือธรรมสูงสุด

ทีนี้ ถ้าเราเอาตามไตรภูมิ ก็จะไม่มีการตัดสินถึงระดับนี้ ไตรภูมิจะอยู่แค่เรื่องกรรมดีที่ได้ทำไว้ในปางก่อน แล้วคติที่ถือแบบนี้ก็ทำให้โน้มเอียงไปในทางของลัทธิกรรมเก่า

ดังจะเห็นได้ในเวลานี้ คนไทยกลายเป็นคนที่เชื่อกรรมแบบกรรมเก่าไปเสียมาก จนบางที่ออกไปนอกพระพุทธศาสนา กลายเป็นถือลัทธิกรรมเก่าอย่างลัทธินิครนถ์ ที่พระพุทธรักษา ดิเตียน ไม่ใช่แค่ดิเตียนหรือท่านคัดค้าน ท่านปฏิเสธเลย

นิครนถ์ถือว่า อะไรจะเป็นอย่างไร คนจะได้สุขได้ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ ย่อมเป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ในชาติปางก่อน ลัทธินี้เรียกว่า “ปุพเพกตเหตุวาท” เป็นมิจฉาทิฎฐิ

เรื่องก็คือว่า มีลัทธิอยู่ ๓ พวก ที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ให้รู้ว่าเป็นลัทธิที่ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นลัทธิที่ไม่สนับสนุนการกระทำ คือ *หนึ่ง* ลัทธิกรรมเก่าที่ว่านี้ ซึ่งเป็นลัทธิของพวกนิครนถ์ (รอกกรรมเก่า แก้ไขไม่ได้ เลยไม่ต้องทำอะไร เรียกสั้นๆ ว่า **ปุพเพกตวาท**) แล้วก็ *สอง* ลัทธิพระผู้เป็นเจ้าบันดาล ถือว่าอะไรจะเป็นอย่างไร ก็เป็นเพราะเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่บันดาล (อิสสรนิมมานเหตุวาท เรียกให้สั้นว่า **อิศวรนิรมิตวาท**) แล้วก็ *สาม* ลัทธิแล้วแต่โชค ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย (อเหตุอปัจจัยวาท เรียกให้สั้นว่า **อเหตุวาท**)

ดูกันเถอะ จะเห็นว่า ในเมืองไทยเรา นี้ คนไปเน้นในเรื่องกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน แล้วก็หยุดรอ บางที่ถึงกับมีชีวิตอยู่กับการชดใช้กรรมเก่า แทนที่จะเอามาโยงกับปัจจุบันว่า เมื่อนึกถึงผลกรรมดีชั่วจากอดีตแล้ว ก็เตือนตัวเองในบัดนี้ให้พยายามละกรรมชั่ว และทำกรรมดี และพัฒนากรรมดีให้ก้าวต่อไป แต่ไปๆ มาๆ กลายเป็นว่าไปรอไปรูนวายอยู่กับกรรมในชาติก่อน

อีกข้อหนึ่ง อย่างที่เคยพูดไปแล้วว่า คนไทยเอาธรรมะมาใช้ในเชิงของการหยุดนิ่ง มากกว่าในทางที่จะเดินหน้า อย่างที่ว่าให้อยู่สุขสบาย ให้ชีวิตสบาย ให้สังคมอยู่กันอย่างสันติสุขไม่เบียดเบียนกันในปัจจุบัน มองที่จะหยุด เอาแค่นี้

นี่คือ ไม่มองว่า สุขสบายแล้วจะได้เป็นโอกาสให้เดินหน้าไปได้อย่างดี จะเจริญศีล จะพัฒนาจิตใจพัฒนาปัญญากันอย่างไรต่อไป ก็จะได้เอื้อให้ทำได้ดี ให้ไปได้เต็มที่ จนลู่ถึงจุดหมายที่ยังต้องไปอีก ซึ่งอาจจะไกล

ที่ว่ามานี้เป็นตัวอย่างของการที่ว่า สังคมไทยเรายังก้าวหน้าไปไม่ถึงหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา เรามาได้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่พอมาได้ระดับหนึ่ง ก็เกิดไปยึดติดค้างคาอยู่ที่นั่น การยึดติดนั้นก็เลยกลับมาถ่วงตัวเองไว้ ไม่ให้เดินหน้าต่อไป

เป็นอันว่า ในเวลาที่ผ่านมา **ไตรภูมิพระร่วง** หรือ **เตภูมิกถา** ของพญาลิไท ได้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาตลอด ความเชื่อทางพระศาสนาก็อยู่ในระดับของไตรภูมิเสียมาก และอีกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลมาก ก็คือชาดก ได้แก่ **ทศชาติ** โดยมายึดในเรื่องของชาติที่เป็นพระเวสสันดร ที่เราเรียกว่า **มหาชาติ** ซึ่งเน้นที่ทานบารมี คือข้อแรกในบารมี ๑๐

เรามีวรรณคดีที่เกี่ยวกับเรื่องมหาชาตินี้ ตั้งแต่ยุคอยุธยา อย่างมหาชาติคำหลวง ต่อมาก็มีกาพย์มหาชาติ แล้วก็มีประเพณีเทศน์มหาชาติ แม้ไปทุกถิ่น ทั้งภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคอีสานเรียกว่าทำบุญพระเวส ไข่มุม? ทางภาคกลางก็มีเทศน์มหาชาติ ทางภาคใต้ก็มี ทางภาคเหนือเรียกว่าอะไร? แต่ก็มีนั่นแหละ คือมีอิทธิพลไปทั่ว เราก็ใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในระดับของชาดก โดยมองโดยมุ่งไปที่มหาชาติ ว่าด้วยทานบารมี แม้จะมีการเทศน์ชาดกอื่นๆ มากทีเดียว ก็ไปอยู่กับชาดกเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เราไม่ก้าวไปที่ชาดกใหญ่ๆ อื่น อย่างมโหสถที่แสดงปัญญาบารมี

พอเห็นกันได้ว่า เราก้าวไปได้ดีไม่น้อยในเรื่องศีลธรรม เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมต่างๆ ไป แต่มีคนจำนวนน้อยที่จะเข้าถึงหลักธรรมที่เป็นเรื่องของปัญญาสุขุมลึกซึ้ง ซึ่งไม่ใช่ไม่มีนะ บางยุคก็มีที่ท่าเอาจริงเอาจังกัน แต่ก็เป็นคนจำนวนน้อย ซึ่งก็ต้องยอมรับในเรื่องสังคมของคนหมู่ใหญ่ จะให้เข้าถึงคำสอนทั้งหมดเป็นไปได้ยาก แต่ว่าตามหลักการต่างๆ ไป คนส่วนใหญ่มาอยู่ในระดับแค่นั้น

ทีนี้ ทานที่เราเน้นกันในเวสสันดรชาดก ในเทศน์มหาชาตินี้ ก็ได้ผลดีในสังคมไทย ทำให้คนไทยมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มาก แล้วเราเน้นเรื่องเมตตากรุณาเป็นพื้นอยู่แล้ว พอแถมทานเข้ามา จัดให้เป็นคำสอนใหญ่ที่เด่น ปรากฏว่าคนไทยนี้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พร้อมที่จะบริจาคและให้แก่กัน ให้อย่างมีจิตใจกว้างขวาง ไม่ว่าจะช่วยเหลือกันทั่วไป เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน หรือจะบำรุงพระศาสนา เวลาทำบุญทำกุศลต่างๆ ก็เน้นที่ทาน จนเห็นได้ว่า ในเรื่องทานนี้ เรียกได้ว่าไม่อื่น เน้นทานจนกระทั่งเวลาพูดว่า “ทำบุญ” ความหมายก็มุ่งไปที่ทาน คือไปถวายทาน ไปเลี้ยงพระ ทั้งที่ “ทำบุญ” นั้น ทำได้ตั้ง ๑๐ ทาง เริ่มตั้งแต่เอาเรี่ยวแรงไปรับใช้ไปบำเพ็ญประโยชน์

ในเรื่องทานที่ออกมาในลักษณะที่พร้อมจะให้นี้ ถ้าเทียบกับคนตะวันตก จะเห็นชัด เคยยกตัวอย่าง วัดไทยไปตั้งในอเมริกา บางวัดมีตู้บริจาค คนไทยไปอยู่ในอเมริกา ก็มีฐานะดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เวลามาวัด จะหย่อนในตู้บริจาคนี้ คนไทยก็ใส่เป็นธนบัตรอเมริกันทีละ ๕ เหรียญ ๑๐ เหรียญ หรือบางคนอาจถึง ๒๐ เหรียญ แต่ฝรั่งมา จะหยอดเหรียญเดียว ก็เป็นไปได้ยาก ทั้งที่ว่าคนไทยไปอยู่ที่นั่น ย่อมมิได้มีฐานะดีกว่าฝรั่ง เงินฝรั่งก็แพง เหรียญหนึ่งตั้ง ๒๐-๒๕ บาท แต่สำหรับคนไทยนี้ รู้สึกว่าจ่ายเหลือเกิน ฝรั่งเรียกดอลลาร์ว่า buck คนไทยพูดว่า buck หนึ่ง เหมือนกับพูดว่า บาทหนึ่งเท่านั้นเอง

ที่ว่าเป็นเรื่องให้เห็นว่า เป็นธรรมชาติของคนไทยที่มีจิตใจพร้อมที่จะให้ อย่างที่ว่าในหมู่เพื่อนฝูงไปเลี้ยงกัน ก็แย่งกันเลี้ยงแย่งกันออกเงิน ซึ่งไม่ใช่วิถีของฝรั่ง อย่างที่เราก็ได้ยินคำว่าอเมริกันแซร์ ต่างคนต่างออก เลยกลายเป็นเรื่องของวัฒนธรรมไปด้วย

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของการจะพูดให้เห็นว่า เท่าที่คนไทยเรานำพระพุทธศาสนามาใช้ เอาหลักธรรมมาปฏิบัติกันจนถึงบัดนี้เป็นเพียงการพยายามก้าวเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ซึ่งต้องพิจารณาว่า ก้าวไปได้แค่ไหนเพียงไร เรื่องไตรภูมิพระร่วง เรื่องเทศน์มหาชาติ ก็เป็นตัวอย่างในระดับสังคม

(การที่ในหลวง ร.๙ ทรงพระราชนิพนธ์ขาดเรื่อง **พระมหาชน** ซึ่งเป็นพระชาติแห่งวิริยบารมี ก็ทำให้น่าคิด โดยอาจเดาว่าพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้คนไทยไม่หยุดอยู่แค่นั้น แต่ให้คนไทยก้าวต่อไปสู่การบำเพ็ญ**วิริยบารมี** แห่งความพากเพียรพยายาม)

ทีนี้ อีกอย่างหนึ่ง การที่คนไทยเอาธรรมมาใช้ในลักษณะที่ว่า พอให้อยู่สบายในเชิงหยุดนิ่งนั้น อาจเป็นด้วยอิทธิพลสภาพแวดล้อมทางด้านการศึกษาด้วยก็ได้ ชีวิตในสภาพที่มีธรรมชาติแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นี้ ทำให้คนก็ไม่ต้องร่นขนขวายอยู่แล้ว (บอกว่า “อยู่ที่นี้ดีแล้ว อย่าไปไหนเลย” ตรงข้ามกับคติ Frontier ของอเมริกันที่ว่า “ที่นี้อยู่ไม่ได้ บุกลงขันตะวันตกฟ้า”, Go West,...) ทีนี้พอเอาธรรมข้อนั้นข้อนี้มาใช้ ก็เลยเอาแค่เพียงเพื่อให้อยู่ร่วมกันสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน ก็พอใจแล้ว

ยกตัวอย่าง เราเอาธรรมข้อ “สันโดษ” มาใช้ ก็มองแค่ว่าจะมีความสุข ได้อยู่สบาย นี้ก็พอแล้ว แต่สันโดษในความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริงว่าจะได้เป็นพื้นฐานให้พร้อมที่จะก้าวไปนั้น เราไม่เอามาใช้

นี่ก็อาจจะเป็นเพราะเข้ากับลักษณะชีวิตแบบเกษตรของเรา ที่มีธรรมชาติอันช่วยให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีแนวโน้มที่เป็นวงจรแบบซ้ำเดิมอยู่เรื่อยๆ ถึงหน้าทำนา ก็ทำมาหากิน ทำไร่ไถนาไป พอถึงฤดูแล้ง ได้เสวยผล ก็อยู่สบายพักผ่อน แล้วก็สนุกกัน บางทีก็ตีไก่ หนักไปในเรื่องของความสนุกสนานบันเทิง ดังที่เรามีประเพณีในเรื่องจำพวกสนุกสนานกันนี้มาก

มาถึงสมัยปัจจุบันนี้ เรื่องสนุกสนานของคนไทยดูจะเสื่อมหนักมากไปหน่อย เช่นว่า พอถึงหน้าแล้ง ก็ตั้งวงเหล้ากัน กินสุรกายาเมา เป็นกันมากในชนบท ไม่กระตือรือร้นชวนขวายเป็นไร ถือว่ามีสภาพชีวิตที่สบาย พอถึงฤดูทำมาหากินทำนา ก็ทำไป พอเสร็จงานทำนา ก็พักผ่อน พอถึงหน้านา ก็ทำกันใหม่ เราใช้ธรรมชาติว่าเอามาพอให้อยู่กันสบาย ร่มเย็นเป็นสุข ไม่เบียดเบียนกัน ก็พอแล้ว เป็นอันว่าไม่มีความโน้มเอียงในทางที่จะใช้ธรรมในเชิงเป็นฐานที่จะก้าวไปข้างหน้า นี่ก็อาจเป็นเหตุหนึ่ง คือปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ที่ว่าชีวิตมีการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์

อีกตัวอย่างหนึ่งก็เทคโนโลยี ความจำเป็นทำให้เกิดความต้องการ การพัฒนาเทคโนโลยีก็อาศัยความจำเป็นในการดำเนินชีวิต ในการดิ้นรนหาทางให้อยู่รอดหรืออยู่ดีขึ้น ในการที่จะทำการต่างๆ ให้สำเร็จ รวมทั้งการต่อสู้ทำศึกสงคราม ทั้งภายในภายนอกกับรัฐใกล้เคียงรายรอบ ไปถึงดินแดนแดนไกล ฝรั่งต้องดิ้นรนผจญต่อสู้ ความลำบากยากเข็ญมากมายยิ่งนัก ต้องพยายามหาทางทำและพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ โดยมีใจที่พัฒนาความใฝ่รู้ใฝ่ผจญใฝ่สัมฤทธิ์ แถมทำได้ก็เกิดรายได้ใหญ่ ทำให้เกิดการประดิษฐ์พัฒนาเทคโนโลยีก้าวหน้าไปได้ไกล

หันมาดูในแดนไทย คนมีชีวิตเป็นอยู่สบายๆ จะกินใช้เสพบริโภคอะไร ก็หยิบฉวยเอาได้ง่ายๆ เร็วไว แถมเหลือเฟือ ไม่ต้องห่วงหาใครจะกินจะใช้ ก็มาแบ่งเอาไปเองได้ ความจำเป็นบีบคั้นที่จะทำให้ต้องหาต้องคิดสร้างเครื่องมือเครื่องใช้เทคโนโลยีก็ไม่ค่อยมี และถ้าใครทำอะไรแปลกใหม่ขึ้นมาได้บ้าง ก็ไม่ค่อยมีใครใส่ใจ ทำได้แล้วก็แล้วกัน เอาแค่นี้ได้เห็นพอได้ตื่นตื่นแล้วก็ผ่านไป อาจจะแตกต่างกันประเดี๋ยวประด๋าว ก็เจียบหาย และไม่เป็นเรื่องที่จะมีการซื้อขายให้ได้เงินได้ทอง พอรู้ว่าถ้าทำอย่างนั้น จะต้องใช้ความพากเพียรอดทนมากนัก ก็ไม่อยากจะยุ่งด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีจึงเป็นไปได้ยาก นี่เป็นเพียงตัวอย่างให้เห็นว่า ปัจจัยต่างๆ เช่น สภาพแวดล้อม มีอิทธิพลต่อการสร้างความเจริญแบบที่เรียกกันในปัจจุบันซึ่งเน้นด้านวัตถุ

เมื่อเมืองไทยเข้าสู่สมัยใหม่ ในขณะที่การสื่อสารคมนาคมยังติดขัดยากลำบาก สังคมไทยได้แบ่งแยกออกไป กลายเป็นกรุงเทพฯ กับบ้านนอก มีความแตกต่างห่างกันไกล ดังที่คนบ้านนอกสมัยนั้นมองกรุงเทพฯ เป็นเมืองสวรรค์ และคนเมืองกรุงก็มองชาวบ้านนอกเชิงดูแคลนซ้ำชั้น

ครั้งนั้น คนไทยตื่นกระแสนิยมวัฒนธรรมตะวันตก และความเจริญทางวิทยาศาสตร์ คนในกรุง ซึ่งอยู่ในกระแสความเจริญสมัยใหม่นั้นเต็มที พากันตื่นตื่นตั้งตารอรับความเจริญสมัยใหม่เอาของกินเครื่องใช้มาเสพบริโภคอดกัน เช่นเรียกเครื่องนุ่งห่มแบบฝรั่งว่าโก้เป็นชุดสากล พร้อมกับหันหลังให้อะไรๆ ที่มีสืบมาในสังคมของตัว ดูถูกวัฒนธรรมประเพณีไทย สิ่งที่มีสมัยต่อมาเรียกกันว่าภูมิปัญญาไทย อันนั้นก็ไม่มีเป็นวิทยาศาสตร์ อันนี้ก็ไม่ใช่ ถูกปฏิเสธทอดทิ้ง ขาดตอน สูญหาย เลือนรางไป ยากจะฟื้นฟูคืนสภาพที่ดี

กระแสที่วันนี้ได้เป็นมายาวนาน แม้ถึงปี ๒๕๐๐ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่ากึ่งพุทธกาล จนขึ้นทศวรรษแรกของพุทธศตวรรษต่อมา คือต้นศตวรรษที่ ๒๖ เรื่องวัด เรื่องพระ เรื่องไทยๆ คนเจริญในกรุง คนหัวนอกเขาดูถูก คำว่า สมภาติ กรรมฐาน วิปัสสนา อย่าไปพูด คนเขาจะหัวเราะเยาะเอา ว่าเหลวไหล ล้าหลัง คร่ำครึ

ส่วนทางบ้านนอก ก็ตื่นตื่นอยากรับความเจริญสมัยใหม่นั้น แต่อยู่ห่างไกล ยากจะได้จะถึง แม้แต่ของตัวเองแบบไทยๆ ก็ห่างไกลการศึกษา ทำไปตามที่บอกเล่าต่อกันมา ตามเสียงเล่าลือ หรือที่นิยมเด่นดัง เรื่องสมภาติ ก็ไปพ่วงกับเรื่องจะเอาฤทธิ์ ให้มีอิทธิปาฏิหาริย์ พูดกันนักเรื่องเพ่งกสิณ เล่นกสิณ วัฒนธรรมประเพณีก็เสื่อมจางความหมายหายไป เหลือไว้แต่รูปแบบ

เรื่องตื่นฝรั่ง ตื่นวิทยาศาสตร์นี้ ต่อมา พอว่าในเมืองฝรั่งนั้น เกิดมี counterculture เช่น พวกฮิปปี้ หริกฤษณะ TM หันไปนิยมโยคะ ตื่นสมภาติ พวกกันไปหาโยคี มหาฤษี สวามี นับถือเป็น guru ร้องขึ้นมาว่า “กูรู” (คือ ครู-ครู) เป็นกระแสนิยมกันฟูฟ่า สมภาติก็กลายเป็นคำหอมหวาน คนไทยถิ่นเจริญในกรุงในเมืองก็ตื่นนิยมสมภาติกันขึ้นมา ซึ่งควรจะตึงกันไว้บ้าง มิใช่ให้สมภาติเป็นแค่ช่องทางหนีทุกข์ไปหลบหาความสุขของคนในสังคมวัตถุนิยมบริโภคนิยมภายใต้วัฒนธรรมแข่งขัน ที่จะกลายเป็นการปฏิบัติแบบแยกส่วน ไม่อยู่ในองค์รวมของวิถีชีวิตที่เป็นระบบบูรณาการแห่งไตรสิกขา หรือแม้แต่วินัยปฏิบัติที่พึงให้คลุมสังคมชาวบ้านทั่วทั้งมวล

ฝ่ายข้างชาวบ้านในสวนมาก ไปๆ มาๆ ความรู้ธรรม ประพฤติธรรม ไม่รู้จัก เอาแค่ประเพณีก็คลอนแคลนเหลือแต่การทำเป็นพิธี บางถิ่น พอรับศีลเสร็จ ก็เข้าวงเหล้า บางที่แถมการพนันอีกด้วย

แม้แต่ธรรมเนียมข้อสำคัญที่เป็นแรงเริ่มการ ที่จะให้ลงมือทำลงมือปฏิบัติ คือ “ฉันทะ” ความอยากทำให้ถูกต้อง ให้มันดี-งาม-สมบูรณ์ ก็ไม่รู้จัก ไม่ปลุกฝังกัน ทั้งที่ในพระไตรปิฎกมีพุทธดำรัสว่า “ธรรมทั้งปวง มีฉันทะเป็นมูล” (ฉนฺทมูลก ... สทฺเพ ธมฺมา, อภ.ทศก.๒๔/๕๘/๑๑๔)

ในชั้นอรรถกถาก็บอกให้ว่า ฉันทะนี้เป็นคุณสมบัติสำคัญในอภินิหารที่จะทำให้เป็นพระโพธิสัตว์บรรลุปุทธภาวะได้ พระโพธิสัตว์มีฉันทะใฝ่บำเพ็ญธรรมอยากช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ภัยถึงขนาดที่ว่าถึงจะต้องว่ายน้ำในทะเลใหญ่หรือลุยฝ่ากองไฟไป ก็ไม่ระย่อ

พระพุทธเจ้าก็มีคุณสมบัติประจำพระองค์อย่างหนึ่งใน ๑๘ ประการคือ ทรงมีฉันทะไม่ลดถอยเลย (นตฺถิ ฉนฺทสฺส หานิ) จึงเสด็จไปโปรดสัตว์ประกาศธรรมช่วยให้คนมีความสุข ในเมืองในป่า ถิ่นไกลกันดาร ทุกถิ่นทั่วทุกทิศ แม้ด้วยพระบาทเปล่า โดยไม่ทรงยอมแก่ความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก

ในเมืองไทย คนทั้งหลายเหมือนกับว่าไม่รู้จักฉันทะเลย แทนที่จะปลุกฝังเด็กและปลุกใจคนให้มีฉันทะใฝ่รักอยากปฏิบัติอยากทำการทั้งหลายที่ตั้งงามให้สำเร็จ กลายเป็นว่ามาคอยห้ามคอยดั่งไว้ อยากไม่ได้นะ อย่าอยากนะ จะเป็นต้นเหตุ กลัวว่าจะไม่ได้ลดไม่ได้ละต้นเหตุ ก็เลยวุ่นอยู่กับต้นเหตุนั้นแหละ ไปไม่ถึงฉันทะ แล้วก็วิริยะสักที

คนไทยห่างไกลเลือนหายจากความรู้จักพระพุทธศาสนาแค่ไหน เห็นได้ไม่ยาก ขอให้ดูคำพระที่ไทยเขียน อันแสนจะมากมาย ซึ่งพูดขึ้นมา ก็ถึงขั้นไม่รู้ตัวว่าที่ตนใช้นั้นมิใช่เป็นความหมายที่แท้ เชื่อมไม่ถึงความหมายต้นเดิมที่เป็นตัวจริงเลย ไม่ว่า อารมณฺ์ สมเพช สังเวช เวทนา วาสนา มานะ สงสาร วิญญาน สัจจญา ฯลฯ

“อย่าอยากนะ!” “อยากไม่ได้นะ!”

จริงไหม? คนไทยมีวแต่่วนวายกับตัณหา
ไม่รู้จักอยากให้เป็นฉันทะ จึงละตัณหาไม่ได้

อยากไหนเป็น ฉันทะ?

อยากไหนเป็น ตัณหา?

ต้องรู้จัก *และ* แยกให้ได้

๙ * ๙

อยาก ๒ อย่าง

อยากให้คนให้สิ่งนั้นๆ อยู่ในภาวะที่ดิงามสมบรูณ์ของเขาของมัน
อยากรู้หรืออยากทำอะไรๆ ให้ดิงามสมบรูณ์ = ฉันทะ

อยากให้ตัวได้เสพ ได้บำรุงบำเรอ

อยากให้ตัวโก้เก๋ อยากอวด อยากโอ้ = ตัณหา*

---

* อยากให้อวดอวดโอ้โก้เก๋นั้น ชื่อตรงว่า “มานะ” แต่ที่นี้ เพื่อไม่ให้ซับซ้อน จึงรวม
มานะไว้ในตัณหาก่อนตามหลักว่า มานะเกิดจากภวตัณหาตนเอง (เถร.๒.๒/๓๑๘)

เป็นกันอย่างนี้แหละ จึงไม่ต้องพูดไปถึงธรรมในชั้นปัญญา
ภูมิ อย่างปัจจุสมุปบาท-ปัจจุอาการ ที่บอกได้ว่าแทบไม่เคยได้ยิน

ในหมู่พระสงฆ์ สำนักสังฆะ หรือเรียกให้ง่ายว่าสำนักสังคม
ที่จะชวนชวามุ่งให้สังฆะมั่นคงงอกงามดำรงธรรมวินัย ก็เลื่อนราง
จางลงไป ไม่ตระหนักในหลักสังฆคารวตา ที่พระบรมศาสดาทรงย้ำ
ไว้ ดังที่พระองค์เองตรัสว่าเมื่อสังฆะเติบโตขึ้น พระองค์ก็ทรงเคารพ
สงฆ์ โดยถือสังฆะให้ชุมชนส่วนรวมเป็นใหญ่ ประโยชน์ส่วนรวม
เป็นสำคัญ ดีแต่ว่าวินัยยังคงคุมกำกับรักษาสังฆะโดยรูปแบบไว้

ตามทีพูดมาแค่นี้ ก็จะทำให้เห็นว่า ไม่ต้องพูดถึงการที่จะก้าว
ต่อไปข้างหน้าให้ลึกเข้าไปสูงยิ่งขึ้นไปในสาระของพระพุทธศาสนา
แค่จะพื้นจะกู้ส่วนที่เคยทำเคยได้มาแล้วเลื่อนรางหรือสูญหายไป
ก็เป็นงานที่หนักหนา แต่ก็จะต้องเพียรพยายามทำให้ได้

ได้พูดมาเป็นเรื่องแทรกเสริม เห็นจะพอสมควร

ที่นี้ก็ถึงเวลาจะพูดเรื่องสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งนับว่าเป็นการเน้นย้ำ
ระบบการปฏิบัติธรรมชุดหนึ่ง คือ **สังคหวัตถุ ๔** นี่เป็นการปฏิบัติ
ธรรมด้านสังคม ในการอยู่ร่วมกัน (เป็นการสำแดงของธรรมด้านจิตใจ
หรือธรรมประจำใจ คือพรหมวิหาร ๔ ออกสู่ปฏิบัติการในสังคม) โดย
เข้าคู่กับการรักษา**ศีล** (อย่างพื้นฐานที่สุดคือ ศีล ๕ หรือถ้าพัฒนามาก
ขึ้น ก็สมทานศีลกุศลกรรมบถ ๑๐) ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมด้านตัว
บุคคลหรือปัจเจกชน ในการดูแลปกครองตนเอง

การปฏิบัติธรรม โดยด้านส่วนตัวรักษา**ศีล** คู่ไปกับด้านสังคม
บำเพ็ญ**สังคหวัตถุ ๔** นี้ เป็นระบบการปฏิบัติที่ได้เป็นวิถีชีวิตเป็นวิถีของ
สังคมพุทธ ตั้งแต่สังคมน้อยในบ้านหรือครอบครัว ขึ้นไปถึงสังคมใหญ่
ทั้งเมืองทั้งรัฐ ดังปรากฏทั่วไปในคัมภีร์ทั้งหลาย เรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรม

ที่นี้ก็มาดู**สังคหวัตถุ ๔** นั้นกันต่อไป

ฝรั่งว่าคนพุทธทำดีแค่นอนแผ่เมตตา จะว่าจะต่ำเขา ก็ดูตัวเราให้ดีกว่า

ทีนี้ก็มาเข้าเรื่องสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นเรื่องต่อเนื่องจากพรหมวิหาร ๔ ที่พูดไปแล้ว

พรหมวิหาร คือธรรมประจำใจของพระพรหม หมายถึงธรรมที่เป็นคุณสมบัติของคนที่ จะสร้างสรรพจักรวาลโลกคือสังคม ซึ่งมี ๔ อย่าง ดังว่าไปแล้ว ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ตามที่ว่านั้น พรหมวิหาร ๔ นี้เป็นธรรมฝ่ายคุณสมบัติในใจ ยังไม่ได้ออกมาในภาคปฏิบัติการจริง

แต่เวลาเราพูดกันอธิบายกัน เราพูดเหมือนกับว่าพรหมวิหาร เช่นเมตตา ออกมาสู่การปฏิบัติด้วย เพราะมันต่อเนื่องกันอยู่ คือมีอยู่ในใจ แล้วก็แสดงออกมา แต่ที่จริงมันเป็นเพียงขั้นคุณสมบัติในใจ ที่เป็นพื้นฐานของการแสดงออกอีกทีหนึ่ง

การแสดงออกนี้ไม่ใช่ตัวพรหมวิหารแล้ว ถ้าเรามีแค่พรหมวิหาร ก็ได้แค่ท่าทีของจิตใจ ซึ่งเป็นคุณธรรมภายใน

ถ้าธรรมไม่ออกสู่การปฏิบัติ ก็จะมีผลน้อย ได้แค่มาแผ่เมตตากัน ก็อยู่แค่ปรารภนาดี อยากให้คนอื่นเป็นสุข เหมือนเรานั่งสมาธิเสร็จ ก็แผ่เมตตาว่า “สพเพ สตตา...” “ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด...”

มีฝรั่งที่มองดูพุทธศาสนาแค่ผิวเผิน ได้ดูได้เห็นคำอธิบายธรรมบางส่วนบางแห่ง ก็ลงความเห็นเขียนเป็นหนังสือขึ้นมา อย่างอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ (Albert Schweitzer) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงชาวตะวันตก ได้เขียนเชิงตำหนิพุทธศาสนาไว้

ชไวเซอร์เขียนไว้ได้ความว่า เขาดูคำจำกัดความของคำว่า “ทำดี” ในพุทธศาสนา ก็คือ เว้นชั่ว แล้วก็ให้มีเมตตากรุณา ไม่เห็นออกมาเป็นการปฏิบัติ เพราะฉะนั้น การทำความดีของชาวพุทธไม่มีผลอะไร เพราะไม่มีการปฏิบัติในระดับสังคม เหมือนกับว่านอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้ง ก็เป็นการทำความดีแล้ว

ทัศนะของท่านอัลเบิร์ต ชไวเซอร์นี้ Prof. Robert L. Sutton ที่มาร่วมในการก่อตั้ง คณะรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้พัฒนาต่อมา และตั้งเป็นสถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ในปัจจุบัน ได้นำไปอ้างในหนังสือที่ท่านเขียนขึ้นมา ชื่อว่า *Problems of Politics and Administration in Thailand* โดยเอาคำของชไวเซอร์ นั้นมาชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนานี้ไม่ได้ช่วยให้สังคมพัฒนาเลย เพราะว่าการทำดีในพุทธศาสนาก็คือแค่ไม่ทำชั่ว แล้วก็ให้มีเมตตากรุณา ซึ่งก็แค่นอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้งอย่างที่ว่า เขาไม่ได้ใช้คำนี้พูดหรอก แต่ผมจับเอาสาระ สรุปได้ว่าเขาพูดทำนองนี้

เมื่อเอาแค่มีเมตตาอยู่ในใจ แค่นอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้ง ก็เป็นการทำดีแล้ว ชาวพุทธก็เลยไม่ต้องทำอะไรที่เป็นปฏิบัติการในสังคม แล้วจะทำให้สังคมเจริญพัฒนาได้อย่างไร เพราะฉะนั้นเขาก็บอกว่า พุทธศาสนาเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศ

ทีนี้ ถ้าจะให้ดี ชาวพุทธเองก็ต้องตรวจสอบตัวด้วย การที่เขาเขียนอย่างนั้น ก็เป็นโอกาสให้เราได้สำรวจตัวเอง ต้องมีอะไรแปลกตาเขา อาจเป็นอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสให้มองว่าเขานี้ ชุมทรัพย์ให้ ทีนี้ ชาวพุทธเราต่อนั้นก็มีไปโกรธตาชัตตัน ต่าเขาเยอะเหมือนกัน

ที่จริง ถ้าเราไปมัวแต่ทอเขาอยู่ ก็ไม่ได้ประโยชน์ ถ้าเขาพูดผิดมา เราก็ชี้แจงให้เป็นที่ไปด้วยเหตุผล ด้วยปัญญา แล้วตัวเองก็ต้องสำรวจตนด้วยว่าเรามีข้อบกพร่องอย่างไรหรือเปล่า พระพุทธเจ้าก็ตรัสสอนไว้ว่า ถ้าใครมาติเตียนพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่าไปโกรธเขา ถ้าเขาติเตียนไม่ถูก ก็ชี้แจงไปตามเป็นจริงว่าความจริงเป็นอย่างไรมาก

ที่นี้ เราก็สำรวจตัวเอง ที่จริง ชาวพุทธจำนวนมากก็อย่างที่ว่าเมื่อกี้ คือมีอาการที่ว่า เมื่อนำเอาธรรมมาใช้ ก็ใช้ไม่ครบถ้วน อย่างพรหมวิหาร ๔ ก็ใช้ไม่ครบ แล้วแถมว่า เมื่อจะเชื่อมต่อกจากภาคคุณสมบัติในใจออกมาสู่ปฏิบัติการ เราก็ไม่ค่อยซัดกัน เรียกว่า แยกทั้ง ๒ ชั้น วันนี้จึงมาพูดในเรื่องว่า เอาพรหมวิหารที่เป็น *ธรรมภาคคุณสมบัติในใจ* ออกมาทำให้เกิดผลทางปฏิบัติกันออกตัว โดยมี *ธรรมภาคปฏิบัติการในสังคมมารับช่วงอย่างไร*

ก่อนจะพูดถึงการรับช่วงจากธรรมข้างในออกไปแสดงบทบาทข้างนอกนั้น มาทบทวนหลักกันก่อน ได้บอกแล้ว มีหลักใหญ่อยู่ว่า “ธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล เป็นราก เป็นต้นตอ” (นันทมูลกา สัพเพ ธมฺมา, ขง.ทสก.๒๔/๕๘/๑๑๔)

ที่นี้ก็มีส่วนย่อยต่อออกไปว่า “ฉันทะคือความอยากทำให้มันดี เป็นที่มาที่ตั้งต้นของพรหมวิหารทั้ง ๔ นั้น” (เฮเตสํ กตตุกกมตารุณโท ปาที, วิสุทฺธิ.๒/๑๒๕)

ตามหลักที่ว่านั้น พรหมวิหาร (ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม - ธรรมประจำตัวของคนที่มีจิตใจยิ่งใหญ่) ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จึงออกมาจาก “ฉันทะ” ซึ่งเป็นต้นทางหรือเป็นต้นกำเนิดคือ **ฉันทะ** ความปรารถนาดี ความอยากให้มันดี อยากทำให้มันดีนั้น

๑. ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี อยากให้เขาอยู่ดี เป็นปกติสุข ก็เกิดเป็น **เมตตา**

๒. ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี อยากให้เขารอดพ้นทุกข์ภัย ก็เกิดเป็น **กรุณา**

๓. ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี อยากให้เขาเจริญงอกงาม มีความสุขความสำเร็จยิ่งขึ้นไป ก็เกิดเป็น **มุทิตา**

๔. ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี อยากให้เขาอยู่ในธรรม อยู่ในความจริง อยู่ในความถูกต้องดีงาม อยากให้เขาไม่ทำอะไรผิดพลาดเสียหาย ก็เกิดเป็น **อุเบกขา**

เมื่อมองออกมาจากจุดเริ่มที่ “**ฉัน**” ก็จะมองเห็นความหมายของ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหาร ๔) ได้ อย่างชัดเจน ดังที่ว่ามานี้

ที่นี้ จากพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่เป็นคุณธรรมในจิตใจนั้น ธรรมที่รับช่วงออกไปเป็นปฏิบัติการในสังคมก็มีเยอะ แต่ที่รับกันกับ**พรหมวิหาร ๔** นั้นโดยตรงอย่างเข้าชุดกันเลยทีเดียว ก็คือ **สังคหัตถ์ ๔** นี้แหละ (ชื่อก็บอกอยู่แล้ว “วิหาร” = ธรรมเป็นที่อยู่ของใจ, ธรรมประจำใจ; “สังคห” = ธรรมรวมสังคม)

“**สังคหัตถ์**” แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ “**สังคห**” แปลว่า การสงเคราะห์ “**วัตถุ**” แปลว่า ที่ตั้ง ถ้าพูดเป็นภาษาไทย ธรรมเป็นที่ตั้ง ก็คือหลักนั่นเอง วัตถุ ก็คือหลัก แล้วสังคหะ ก็คือการสงเคราะห์

ที่นี้ การสงเคราะห์แปลว่าอะไร ในภาษาไทย เราจะมองว่าการสงเคราะห์ก็คือการช่วยเหลือ แต่ที่จริงนั้นไม่ใช่ความหมายเดิมแท้ในภาษาบาลี

ฉันทะ

นั่น สำคัญแค่ไหน?

ก. ในพุทธพจน์แสดงลำดับธรรมชุดใหญ่
“ฉันทะ” เป็นต้นกำเนิดของธรรมทั้งปวง

นี่คือบาลีว่า “ฉนฺทมูลกา...สพฺเพ ธมฺมา”^{*} (ขุ.ทสท.๒๔/๕๘/๑๑๔)

ข. คุณสมบัติประจำองค์พระพุทธเจ้าข้อหนึ่งว่า
“ทรงมีฉันทะไม่ลดถอยเลย”

นี่คือหลัก อฏฐารส พุทธธมฺมา (เช่น ที่.อ.๓/๑๘๘)

ค. จะตั้งปณิธานเป็นพระโพธิสัตว์ได้ ต้องมี
“ฉันทะ” จึงจะบำเพ็ญบารมีสำเร็จ

นี่คือฉันทตา ในหลัก อฏฐธมฺมสโมธาน (เช่น จริยา.อ.๓๒๙)

ฝึกลูก ปลูกฝังเด็กให้อยู่กับ “ฉันทะ” แต่เล็กแต่น้อย

- ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความดีงาม ความเป็นเลิศ
ไม่ว่าอย่างใด สำเร็จได้เป็นธรรมดา ในตัวมันเอง

---

^{*} ฟังแยกจากหลัก “ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ฉนฺทมูลกา” (ม.ช.๑๔/๑๒๑/๑๐๑) ซึ่งตรงข้าม
ที่ว่า อุปาทานชั้น ๕ มีฉันทราคะ คือตัดหาอุปาทาน เป็นมูลคือเป็นต้นกำเนิด

ในภาษาบาลีนั้น คำว่า “สังคหะ” หรือ “สงเคราะห์” แปลตามตัวว่า จับรวมเข้าด้วยกัน เอามารวมไว้ด้วยกัน จับมารวมกัน

เมื่อเอาคำนี้มาใช้กับคน สังคหะ-สงเคราะห์ มีความหมายที่ต้องมองต่อเนื่องเป็นขั้นๆ คือ จับคนมารวมกัน คือจับใจคนมารวมกัน (ยึดเหนี่ยวจิตใจ) คือทำให้เข้ามารวมกันเป็นสามัคคี หรือทำให้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว (เอกภาพ/เอกภาพ) ด้วยการให้ ด้วยการพูดดี ด้วยการช่วยทำประโยชน์ หรือด้วยการเสมอสมานตัว (๔ วิธี)

ทีนี้ เมื่อจะแปลเป็นไทย ดูแล้วแปลยาก ก็เลยแปลแบบเอาใจความว่า “ช่วยเหลือ” ก็เป็นอันว่า ในภาษาไทย สังคหะ หรือ สงเคราะห์ เราอมให้แปลว่าช่วยเหลือ แต่ขอให้นักให้มองความหมายแท้ลึกลงไปอย่างที่ว่ามานั้น

มีเรื่องซับซ้อนอีกหน่อยหนึ่งว่า “สังคห” นี้ ในภาษาไทย เราเอามาใช้ตามรูปสันสกฤต โดยเราแยกใช้เป็น ๒ รูป ให้ต่างกันเป็น ๒ ความหมาย

รูปที่ ๑ เป็น “สงเคราะห์” หมายถึง จับคนหรือจับใจคนมารวมกัน อย่างที่ว่ามา

รูปที่ ๒ เป็น “สังเคราะห์” หมายถึง จับสารจับธาตุมาจัดรวมใส่กัน แล้วก็จำกัดความไปตามคำว่า synthesise โดยเป็นเรื่องของการบัญญัติศัพท์ ในที่นี้ เราไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

ก็เป็นอันได้ความแล้ว “สังคหวัตถุ” ก็คือ หลักการจับรวมคน หมายถึง หลักการที่จะยึดเหนี่ยวใจคน รวมคนเข้ามา ประสานคนให้ผนึกกัน รวมคนให้มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นหลักสร้างความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคง ความมีเอกภาพขึ้นในสังคม

(ขอให้สังเกตว่า **สังคหวัตถุ ๔** คือ ให้ปัน พุทให้รักกัน ทำประโยชน์ให้เขา เขาดีวสมาน นี้ ตามปกติ พระพุทธเจ้าตรัสสำหรับสังคมทั่วไป คือสำหรับคฤหัสถ์ ชุมชนชาวบ้าน ประชาชน เพื่อให้อยู่กันดี มีสามัคคีคืออย่างที่ว่า;

แล้วสำหรับสังฆะ พระสงฆ์ หรือชุมชนพระ พระองค์ตรัสหลักสาราณียธรรม/**สารณียธรรม ๖** ได้แก่ กายกรรมมีเมตตา วจีกรรมมีเมตตา มโนกรรมมีเมตตา แบ่งปันลาภทั่วกัน มีศีลสามัญญาตา และมีทิวฐิตามัญญาตา ซึ่งลงท้ายทุกข้อว่า อันทำให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ *สงคหาย-*เป็นไปเพื่อสังคหะ *อวิวาทาย-*เพื่อไม่วิวาท *สามคคิยา-*เพื่อความสามัคคี *เฮกิภาวาย-*เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, ทั้งนี้พึงเทียบกันดู)

ทีนี้ก็มาดูหลักให้ชัด

สังคหวัตถุ ๔ คือ หลักการสงเคราะห์ ๔ อย่าง ได้แก่

๑. **ทาน** การให้ แจกจ่ายแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จัดสรรให้มีกินมีใช้ทั่วถึงกัน

๒. **ปิยวาจา** พุดจान่ารัก พุดด้วยใจปรารถนาดี มีวาจาที่น่าชื่นใจ ชวนให้อยากทำอยากปฏิบัติการณ์นั้นๆ หรือชวนใจให้ร่วมมือ ให้มาพบปะพุดจาใช้ปัญญาร่วมกันคิดการแก้ปัญหา ปรึกษาหารือที่จะทำการ มีอะไรก็มาพุดจากัน คือใช้วิธีการแห่งปัญญา

๓. **อถถจริยา** บำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์ให้ ช่วยด้วยแรงงานหรือกำลังความรู้ความสามารถ ดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์แก่คน แก่ชุมชน แก่ประชาชน

สามข้อแรกนี้ มุ่งที่การปฏิบัติต่อแต่ละคนแต่ละราย จึงแสดงออกจากใจที่มีเมตตา หรือมีกรุณา หรือมีมุทิตา เป็นหลัก

๔. **สमानัตตตา** มีตนเสมอสมาน เสมอกันในธรรม และสมานกันโดยธรรม ทั้งเข้าถึง และร่วมกันทำ แยกเป็น

- สمانอัสตตา คือ มีตัวเสมอกัน เท่ากัน และเข้ากัน (เสมอภาค และสมานกัน)
- สมานกิจจฺจํ คือ ร่วมงานร่วมการ ทำเสมอกัน (ตามกำลัง) และ ทำเข้ากัน
- สมานสุขทุกฺขํ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

ข้อที่ ๔ นี้ เป็นการปฏิบัติต่อกันที่มารวม มาร่วม หรือพร้อมๆ กัน จึงทำด้วยใจมีอุเบกขาอันจะให้สม่าเสมอกันตามธรรม โดยเป็นที่ชุ่มนุมนและมาคม ๓ ข้อแรกที่มุ่งเพื่อแต่ละคนแต่ละราย

ตามนี้ ก็เห็นชัดว่า สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมภาคปฏิบัติการ และไม่ใช่ปฏิบัติลอยๆ เรื่อยเปื่อย หรือแค่ทำหลอกๆ แคหาเสียงหาคะแนน แต่จริงใจออกมาจากใจจริงที่มีพรหมวิหาร ๔ เป็นเนื้อแท้ เป็นประกันอยู่ในใจ เชื่อมโยงต่อกันตลอด

แต่คนไทยเวลานี้มีความรู้แค่ฟังต่อพูดตามกันมา จับหลักไม่ได้ แยกความหมายและเอามาใช้ไม่ถูก ว่าไปตามคำที่ยังติดปากอยู่นิด อะไรๆ ก็เมตตากฎณา เตี้ยวๆ ก็ให้มีเมตตา อยู่แค่นี้แล้วคนข้างนอก อย่าง Schweitzer หรือ Sutton ซึ่งไม่ได้ศึกษา (ก็คนไทยพุทธิกะเองยังไม่รู้) เขารู้จักมาแต่ศาสนาแบบความเชื่อ (สำหรับฝรั่ง ศาสนาก็คือ faith อย่างที่รู้จักกันอยู่แล้ว) เขามาดูมาฟังคนไทย เอาตามที่ได้เห็นได้ยิน ก็จึงได้พูดอย่างที่เล่าข้างต้น

ที่ Schweitzer และ Sutton พูดนั้น ได้รับความทำนองว่า ทำดีของคนพุทธคนไทย ก็คืออนอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้ง* (Schweitzer บอกว่าพุทธศาสนาเป็นแค่ an ethic of thoughts)

---

* เคยอ้างไว้แล้วในหนังสือ พุทธธรรม เอามาให้ดูกันอีก คือ

คนไทยพุทธิกะ เหล่าชาวพุทธนี้แหละ ต้องทำตามหลักไม่ประมาท มีอะไรผิดสังเกต ก็ตรวจสอบตัวเอง สำรวจจุดอ่อน ข้อผิดพลาด รีบแก้ไขตัวให้พร้อมให้เต็ม หากความรู้ ดูให้ชัด จับหลักให้ถูก อย่างสังคหวัตถุนี้ จะต้องพินขึ้นมา และเอาจริงเอาจังกัน ชุดพรหมวิหาร เช่นเมตตา นั้น เน้นได้สำหรับพระสงฆ์ เพราะท่านอยู่กับจิตใจมาก ไม่ค่อยมีกิจกรรม และสำหรับผู้ไปเข้ากรรมฐาน ทำสมถภาวนา ข้อมเมตตาภาวนา กรุณาภาวนา เป็นต้น

แต่สำหรับประชาชน ญาติโยม เหล่าคฤหัสถ์ชาวบ้าน ซึ่งมีชีวิตอยู่กับกิจกรรมสารพัด ต้องยกเอาสังคหวัตถุขึ้นมาเน้น ทำกันให้จริงจัง (เดี๋ยวนี้ประดิษฐ์คำใหม่ๆ กันขึ้นมา เช่นจิตอาสา จิตสาธารณะ อะไร ก็ไม่ได้พ้นไปจากสังคหวัตถุ เช่นอรรถจริยา ที่ต้องมีสำนึกสังคัม) เหมือนอย่างที่ท่านเน้น ในคัมภีร์ทั้งหลายยกขึ้นมาพูดทั่วไป ที่แยกยกมาเฉพาะข้อๆ นั้นเกลื่อนไป ที่พูดรวมชุดคลุมๆ แบบสรุป ก็มากมาย แต่เราไม่ใส่ใจ

สังคหวัตถุ ๔ นี้สำคัญแค่ไหน ดูง่าย ๆ ท่านถือเป็นหลักสำคัญในการปกครองตลอดมา ตั้งแต่ครองบ้าน จนถึงครองเมือง บริหารประเทศชาติ จนแม้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ จะดีได้ ต้องไม่ขาด ๔ ข้อนี้ จะเป็นการเมืองที่ดี ก็บริหารสังคหวัตถุ ๔ นี้แหละ ให้เกิดผลดีที่หมายแก่ประชาชน โดยออกมาจากใจที่มีพรหมวิหาร ๔ ครบเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จึงจะประสบความสำเร็จจริง ไม่อยู่แค่การเมืองที่เล่นพอเป็นฉากบังการหาอำนาจ และล่าผลประโยชน์

Albert Schweitzer, *Indian Thought and Its Development* (New York: Henry Holt and Company, 1936), p. 112 อ้างต่อใน

Joseph L. Sutton, *Problems of Politics and Administration in Thailand* (Bloomington: Institute of Training for Public Service, Department of Government, Indiana University, 1962), p. 3

แม้แต่คำว่า “ราชา” ท่านกวีเคาระห์ศัพท์ไว้ จะเรียกว่าเป็นคำนิยามก็ได้ว่า “จตุหิ สงคหวัตถุหิ ชนั รมชเชตีติ ราชา.” (ชื่อว่า ‘ราชา’ เพราะทำให้ประชาชนชื่นชมยินดีมีสุขเอิบอิม ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ, เช่น พ.จ.ป.๒/๘๗; พ.อ.๑/๒๐๖) นี่ก็ถือกันมาว่าเป็นหลักการปกครอง

ความเสมอภาค สำคัญอย่างไร จึงเอาไปคุมท้าย

ที่นี่ ที่มาพูดวันนี้ ก็ถือว่ารู้หลักนี้แล้ว มาทวนกันเท่านั้นก็พอ เพราะต้องการเน้นให้เห็นว่า สังคหวัตถุ ๔ นี้เป็นธรรมชาติปฏิบัติ การแล้วก็มาชี้ว่ามันโยงไปหาคุณสมบัติภาคในจิตใจอย่างไร ในแง่หลักก็เป็นอันว่าพูดคลุมไปแล้ว ที่นี้ก็พูดคุยกันแบบเรื่อยๆ สบายๆ

ข้อ ๑ **ทาน** การให้ การแบ่งปัน ถ้าพูดในแง่ของการช่วยเหลือ ก็คือช่วยเหลือกันในเรื่องวัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง เมื่อช่วยเหลือด้วยสิ่งของ เราพูดสั้นๆ ว่าให้

ข้อ ๒ **ปิยวาจา** วาจาเป็นที่รัก หรือวาจามีน้ำใจ ถ้าจะเอาคำว่าช่วยเหลือมาใช้ ก็คือช่วยด้วยถ้อยคำ แนะนำ บอก สอน ปลอบใจ ปลุกใจ จะแก้ปัญหาก็จะทำกรใดๆ ก็รู้จักพูดดีๆ ให้เขาร่วมมือร่วมใจ วาจาเป็นตัวแสดงเป็นตัวแทนของปัญญา น้ำใจเช่นเมตตาออกมาเป็นท่าที แต่วิถีต้องออกมาจากปัญญา เพราะด้วยปัญญาจึงไปถึงธรรมถึงความจริง เมื่อพูดจากัน ถ้าอยู่แค่คำน้ำใจ ก็ได้แค่จ้อเอาใจกัน ต้องไปถึงปัญญาที่เอาธรรมเอาความจริง

ดังที่ว่า วาจาเป็นทางแสดงของปัญญา ปิยวาจาอย่างเลิศจึงเป็นการพูดให้คนเกิดมีปัญญา และเป็นวิธีการแห่งปัญญา ดับ/ไร้ปัญหา โดยพูดจาด้วยท่าทีที่มีใจรักปรารถนาดี

ข้อ ๓ **อັตถจริยา** การประพฤติประโยชน์ หรือบำเพ็ญประโยชน์ คือ ช่วยด้วยเรี่ยวแรง ตั้งแต่กำลังกาย เช่น ช่วยพยุงพาคนแก่ข้ามถนน ช่วยฝึกเด็กว่ายน้ำ ไปช่วยงานที่วัด ช่วยงานสาธารณะ ฯลฯ ช่วยงานที่ใช้แรงสมอง ใช้ความรู้ใช้กำลังความสามารถในด้านต่างๆ

สามข้อนี้เป็นการช่วยเหลือกัน ช่วยเหลือด้วยสิ่งของเงินทอง ช่วยด้วยถ้อยคำ ช่วยด้วยเรี่ยวแรงกำลัง ที่นี้ต่อไป ข้อ ๔ **สมานัตตตา** อันนี้ไม่เห็นเป็นการช่วยเลย สามข้อแรกมีลักษณะสอดคล้องกัน แต่พอมาข้อสี่นี้ ไม่เหมือนแล้ว

นี่ก็ทำนองเดียวกับในพรหมวิหาร ๔ สามข้อแรก คือ เมตตา กรุณา มุทิตา ไปในแนวเดียวกัน แต่มาถึงข้อสี่ อุเบกขามีลักษณะพิเศษออกไป อย่างที่ว่าแล้ว สามข้อแรกเอื้อกัน แต่ข้อสี่เอาธรรม นี่ก็เหมือนกัน ในสังคหวัตถุ ๔ สามข้อแรก เป็นเรื่องช่วยเหลือกัน อย่างที่ว่านั่น แต่มาข้อสี่ ไม่เห็นเป็นการช่วยเหลืออะไรเลย สมานัตตตา มีตนเสมอ ในสามข้อแรก เอื้ออวยแก่คนนั้นคนนี้ แต่มาถึงข้อสี่ สมานัตตตาว่าเท่ากันตามธรรม

ศัพท์เองก็บอกอยู่แล้ว “สมานัตตตา” มาจาก สมาน + อັตต + ตา สำหรับตัวท้าย คือ “ตา” ไม่ต้องเอาใจใส่มาก เป็นคำทางไวยากรณ์ แคแปลว่าความ หรือภาวะ ดูแค่ ๒ คำหลัก คือ “สมาน” ที่จะแปลกันต่อไป กับ “อັตต/อັตตา” ที่แปลว่าตน

“สมาน” อ่านแบบบาลีว่าสมานะ แปลว่า เสมอ แต่พออ่านแบบไทยว่า สมาน (สะ-หมาน) คนไทยเข้าใจความหมายเป็นว่า เชื่อมประสาน ทำให้ติดกัน ทำให้กลมกลืน ก็เลยกลายเป็นว่า “สมาน” แบบบาลีว่า เสมอกัน แต่ “สมาน” แบบไทยว่า ประสานกลมกลืน

อย่างไรก็ดี “สมาน” ตัวนี้ ไม่ว่าจะอ่านแบบบาลี หรือแบบไทย และไม่ว่าจะแปลแบบบาลี หรือแบบไทย จะว่าเสมอกัน เท่ากัน หรือว่า เชื่อมกัน ประสานกัน ก็ตาม ที่จริงทั้งหมดนั้นแหละ คิดว่าคงไม่ผิด ต้องมาจากบาลีตัวเดียวกันนี้ คือ “สมาน” นั้นเอง

ในภาษาไทย ปัจจุบันนี้เราชินกับคำแปล “สมาน” ว่า ประสานเข้าด้วยกัน หรือสมานกลมกลืนกัน จนกระทั่งคนไทยไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของ “สมาน”

พอบอกว่า “สมาน” ของบาลีแปลว่าเสมอ เสมอกัน คนไทย ก็จับความหมายเพียงในแง่ว่าเท่ากัน ซึ่งเรานิยมใช้คำว่าเสมอภาค แล้วก็ติดอยู่กับความหมายในแง่ว่าเท่ากัน โดยมองโน้มเอียงไปในความหมายเชิงแบ่งแยก จนลืมไปว่าคำว่า เสมอ หรือเสมอกันนี้ มองได้ทั้งเสมอในเชิงประสาน และเสมอในเชิงแย่งชิงหรือแตกแยก

ทีนี้ คนไทยแต่เดิมสืบมา ได้มองความหมายของสมาน-เสมอ ในเชิงประสานกลมกลืน สอดคล้องกับความหมายเดิมในภาษาบาลี ซึ่งสมานเป็นความเสมอในเชิงประสาน อันนี้เป็นข้อสังเกตให้เห็นว่า ต่างกับยุคปัจจุบันที่คนมักมองความเสมอในความหมายเชิงแบ่งแยก ขอใช้คำให้แรงว่า แบ่งแยกและแก่งแย่ง

คนไทยปัจจุบันนี้มักมองความเสมอภาคในความหมายเชิงแบ่งแยกและแก่งแย่ง คือจะมองด้วยความรู้สึกแข่งกัน หรือว่าต่างฝ่ายก็จ้องจะเอา เช่น เฟ่งจ้องว่าเขาได้เท่าไร เราได้เท่าเขาไหม คำว่าเสมอ ก็คือเท่า ถ้าเขาได้ห้าสิบ เราก็ต้องได้ห้าสิบ ถ้าเขาได้ห้าสิบ เราไม่ได้ห้าสิบ แสดงว่าไม่เสมอภาค จะมีการจ้อง ที่ว่าจ้อง ก็คือตัวเองก็อยากจะได้ อยากจะเอา ก็ต้องได้เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างจะเอาแล้ว จะมองความเสมอกัน จะมองความเท่ากัน ไปในลักษณะที่แบ่งแยกกัน แยกพวกแยกฝ่าย แล้วก็แก่งแย่งกัน

นี่ ลองดูความหมายของคำว่า “เสมอ” แบบเดิม ซึ่งมาจาก พระพุทธศาสนา ที่ท่านใช้คำว่า “สมาน” แล้วอ่านแบบไทยว่า “สะ-หมาน” ที่กลายเป็นประธานกลมกลืน ถามว่า ทำไมเสมอจึงมีความหมายเป็นเชิงประธานกลมกลืนกันได้ อันนี้ไม่ยาก

ก็ดูความหมายเดิมสิ “สมานัตตตา” แปลว่า ความเป็นผู้มีตนเสมอ แล้วท่านก็บอกความหมายหนึ่งว่า คือ สมานสุขทุกข์ตา แปลว่า ความเป็นผู้มีสุขและทุกข์เสมอกัน คือ เสมอกันในสุขและทุกข์ฯ คืออย่างไร ก็อธิบายต่อไป คือ เขาสุขเราก็สุขด้วย เขาทุกข์เราก็ทุกข์ด้วย

นี่แหละ พอบอกว่าเสมอในสุขและทุกข์ ก็มีลักษณะของความร่วมกันทันทีเลย

เพราะฉะนั้น ในเวลาแปลเป็นไทย ที่ท่านว่ามีสุขและทุกข์เสมอกัน ก็จึงแปลเป็นไทยว่า “ร่วมสุขร่วมทุกข์” พอร่วมสุขร่วมทุกข์กัน คนก็เข้าถึงกัน ประธานเข้าด้วยกัน เข้าร่วมกันทันที หมายความว่า มีสุข ก็สุขด้วย มีทุกข์ ก็ไม่ทิ้งกัน นี่เป็นความหมายแต่เดิมมา ซึ่งน้อมให้รู้สึกว่ เสมอนั้นคือร่วม

ดังนั้น ไปๆ มาๆ “สมาน” ที่แปลว่าเสมอนี้ อ่านเป็นไทยว่า “สะ-หมาน” จึงมีความหมายเป็นประธานกลมกลืนไปเลย

ครั้นมาถึงเวลานี้ คนไทยมองความเชื่อมโยงไม่ติด สมานก็เลยมีความหมายต่างจากเสมอไปแล้ว ทั้งๆ ที่ตัวเดิมของมันก็คือเสมอ

แต่เราแยกเอาคำว่า “สมาน” ในภาษาบาลี ที่อ่านเป็นไทยว่า “สะ-หมาน” ให้มีความหมายเป็นว่าประธานกลมกลืน แยกต่างจาก “สมาน” ที่แปลว่าเสมอ ไปเสียแล้ว

ก็เป็นอันว่า คำว่าเสมอ คือสมานในภาษาบาลีนั้น มาในคำว่าสมานัตตตา มีต้นเสมอกัน หมายถึงความเสมอภาค แต่เป็นความเสมอที่มีความหมายเชิงกลมกลืนเข้ากัน คือเมื่อเสมอกัน ก็กลมกลืนกัน เข้ากันได้ เข้าถึงกัน เข้าร่วมเข้ารวมกันได้ เหมือนอย่างที่ท่านแสดงความหมายเชิงประสานกลมกลืนนี้ไว้ว่า “ความมีต้นเสมอ (สมานัตตตา) คือความมีสุขทุกข์เสมอกัน (สมานสุขทุกข์ตา)” หมายความว่าร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

พอคนร่วมสุขร่วมทุกข์ มันก็ประสานกลมกลืนแล้ว มันไม่มีการแบ่งแยก ไม่มาจ้องกันในแง่ที่จะแย่งชิงผลประโยชน์ว่าใครได้มากกว่ากัน ถ้าหากไปแก่งแย่งผลประโยชน์แล้ว มันก็ต้องแบ่งแยกกัน อันนี้แน่นอนไม่ใช่ไหม

ที่นี้ คนปัจจุบันบางที่แทบนึกไม่ออกว่า เสมอภาคจะมีความหมายเชิงประสานได้อย่างไร อันนี้แสดงว่าคนเลยเถิดกันไปมากแล้ว เหตุที่เป็นอย่างนั้น ก็เพราะคนปัจจุบันนี้ มองหลักความเสมอภาคได้อิทธิพลของทุนนิยมแบบแข่งขัน หรือลัทธิเศรษฐกิจที่มุ่งหาผลประโยชน์ ของปัจเจกชน จนทำให้แต่ละคนมุ่งแต่เฟื่องจ้องหาผลประโยชน์ของตน แล้วความเสมอภาคก็มีความหมายมาสนองความต้องการแย่งชิงผลประโยชน์ จึงทำให้แบ่งแยกกัน แล้วก็แก่งแย่งกัน ก็กลายเป็นว่า ถ้าแก่ได้ห้าสิบ ช้ำก็ต้องได้ห้าสิบ ถ้าแก่ได้ร้อย ช้ำก็ต้องได้ร้อย อย่างนี้ก็คือความหมายเชิงแก่งแย่งผลประโยชน์ และแบ่งแยก

เป็นอันว่า ความหมายของ “เสมอภาค” ในแบบของคนปัจจุบัน ที่ว่ามานั้น ต่างจากความหมายของเสมอภาคแบบสมานัตตตา ที่เป็นความเสมอกันแบบประสานกลมกลืนร่วมกัน ดังที่ว่าเสมอในสุขและทุกข์ คือมีสุขและทุกข์เสมอกัน ได้แก่วรร่วมสุขร่วมทุกข์

ต่อจากนั้นยังมีความหมายอีกว่า ที่ว่าเสมอกัน ก็ไม่ดูถูกไม่ดูหมิ่นกัน การไม่ดูถูกไม่ดูหมิ่นกัน ก็เป็นความเสมอชนิดหนึ่ง ที่ทำให้ประสานเข้ากันได้ ไซ้ใหม่ พอไม่ดูถูกกัน ไม่ดูหมิ่นกัน ก็ทำให้เกิดความเสมอภาคเชิงสมาน เชิงประสาน เข้ากันได้ รวมกันได้

ต่อไปอีก ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง (หรือไม่เลือกที่รักมักที่ชัง) และต่อไป ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ก็เป็นความเสมอภาคเชิงประสานอีกเช่นกัน ก็ช่วยให้คนรวมกันสามัคคีกันได้

คนเราแม้จะช่วยกันดี มีการให้ มีการพอดี แต่ลองไม่มีความเสมอภาคในข้อสุดท้ายนี้ ก็รักษาสังคมไว้ไม่อยู่ มันจะทำให้คนแตกแยกกันไปหมด เช่นว่า ลองให้หัวหน้าเลือกที่รักสิ ทั้งๆ ที่ท่านก็ให้ วาจาก็พอดี แต่พอเลือกที่รักผลักที่ชัง ก็จบ ไม่สามารถรักษาความสามัคคีไว้ได้ ก็แตกแยกกัน

เพราะฉะนั้น ข้อสุดท้ายคือสมานัตตตวจึงคุมทั้งหมด และสาระของมันก็คือการรักษาความเป็นธรรมนั่นเอง เป็นความถูกต้องตามหลักการ

เพราะฉะนั้น สมานัตตตานี้จึงสอดคล้องกับอุเบกขา เพราะรักษาธรรม รักษาความถูกต้อง รักษาความควรจะเป็น รักษาความสมเหตุสมผล ความชอบธรรม ความยุติธรรม รวมทั้งความเสมอภาคนั้นแหละไว้ เป็นข้อปิดท้าย ว่าสมานตัว มีตนเสมอ มาคิดท้ายคุมหมดทั้งสามข้อต้น ให้ร่วมกัน เสมอภาค เป็นธรรม ยุติธรรม

พึงสังเกตว่าสังคหวัตถุ ๓ ข้อแรกเป็นการปฏิบัติต่อกัน แก่กัน เช่นให้แก่คนนั้น พอดีแก่คนนี้ ช่วยทำให้แก่คนโน้น แต่ข้อ ๔ นี้เป็นการปฏิบัติด้วยกัน ร่วมกัน สมเสมอทั่วกัน

เมื่อมีสมานัตตตามาทำให้เข้าถึงกัน มาร่วมมารวมกันทำกิจ ทำการด้วยกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์กันแล้ว ก็เป็นสถานการณ์ เป็นโอกาสให้ ๓ ข้อต้น ทั้งทาน ปิยวาจา และอัตถจริยา ถูกนำมาใช้ ครบทั้งหมด ข้อ ๔ จึงสร้างสนามปฏิบัติการให้แก่ ๓ ข้อต้นนั้น และข้อ ๔ สมานัตตตานี้ก็ดูแลคุมให้ใช้ ๓ ข้อต้นนั้นอย่างสมเสมอ กันอีกด้วย เป็นความพร้อมเพียงสามัคคีครบหมดทั้งคนทั้งธรรม

จึงได้พูดว่า หลักสังคหัตถุ ๔ นี้ สืบเนื่องสอดคล้องกันกับหลัก พรหมวิหาร ๔ โดยที่ว่าพรหมวิหาร ๔ เป็นคุณสมบัติ เป็นอาการ เป็นท่าทีอยู่ในใจ แล้วแสดงออกมาเป็นภาคปฏิบัติทางสังคหัตถุ ๔

ปฏิบัติธรรม ทั้งมีในใจ และออกไปในสังคม ให้ครบ ให้พอดี

ที่นี้ก็มาดูความสอดคล้องกัน เริ่มตั้งแต่

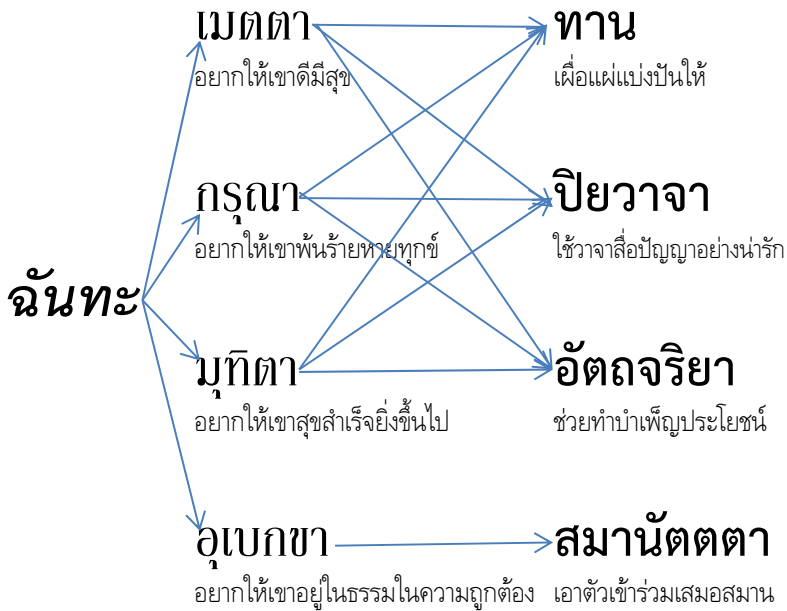
ข้อ ๑ ทาน การให้ การช่วยเหลือกันด้วยวัตถุสิ่งของเงินทอง ทรัพย์สิน

หนึ่ง ในยามเขาเป็นปกติ เราให้ด้วยเมตตา ให้ด้วยความรัก เป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน โดยที่ว่าเขาไม่ได้มีทุกข์หรือเดือดร้อนอะไร ยกตัวอย่างบ่อยๆ เช่นว่า สมัยก่อนนี้ คนไทยเรา เวลาทำกับข้าวอร่อยๆ เป็นพิเศษ เราก็จะแบ่งจะไปแจกให้เพื่อนบ้าน วันนี้ บ้านนี้แกงนี้ ก็แบ่งเอาไปให้บ้านโน้น พอวันพรุ่งนี้ บ้านโน้น ทำกับข้าวนี้ อร่อยพิเศษ บ้านโน้นก็มาแบ่งให้บ้านนี้ อย่างนี้ เรียกว่าให้ด้วยเมตตา ด้วยไมตรี โดยที่ว่าเขาไม่ได้เดือดร้อนอะไร เราก็ไปให้แก่เขา เป็นสถานการณ์ที่อยู่กันตามปกติธรรมดา นี้ บางทีก็แบ่งปันกันไปทั้งๆ ที่ก็ไม่มีใครเดือดร้อน การให้แก่กันอย่างนี้ เรียกว่าให้ด้วยเมตตาหรือไมตรี

จาก “**ฉันทะ**” อยากทำให้ถูกให้ดี **เป็นที่ตั้งต้น***

ออกมาในใจ *เป็น* เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ออกไปในสังคม *เป็น* ทาน ปิยวาจา ชัตถจริยา สมนัตตตา

ตัวอย่างแสดงระบบบูรณาการแห่งองค์รวมของชีวิต

(=สงครามหัตถรวมเข้าในมรรค)

- ภายใต้การชี้นำส่องทางของ**ปัญญา** (สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ)
- ในใจ เกิดมี**ฉันทะ** อยากทำให้มันดี ในอาการของ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
- ออกทางกาย-วาจา: ทาน ปิยวาจา ชัตถจริยา สมนัตตตา (สัมภวาจา-กัมมันตะ-อาชีวะ)
- สืบจาก**ฉันทะ** ตัวทำงานในใจ = สัมภวายามะ-เดินหน้า+สติ-คุ้มกัน+สมาธิ-ทุกอย่างเข้าที่ -ลุลผล

* ที่อ้างสามัญคือ “เฮเตลั กตตุกามตานนโท ขาที” (วิสุทธิ๒/๑๒๕)

สอง เขาตกทุกข์ได้ยากเดือดร้อน คนถูกน้ำท่วมไฟไหม้ เราก็บริจาคเงินทองสิ่งของไปช่วย อย่างนี้เรียกว่าให้ด้วยกรุณา จะเห็นว่า เป็นการให้ในต่างสถานการณ์สอดคล้องกับคุณธรรมในใจคือ พรหมวิหารที่ต่างข้อออกไป ข้อนี้เป็นการให้ด้วยกรุณา

สาม เขาทำความดีก้าวหน้าไป แต่ขาดเงินทอง เราก็ไปบริจาคเพื่อสนับสนุนการทำความดีนั้น อันนี้เรียกว่าเป็นการให้ด้วยมูทิตา แต่ในสังคมของเรานี้ จะเห็นว่า การให้ด้วยมูทิตา ดูท่าจะน้อยกว่าให้ด้วยเมตตากุณามาก การให้เพื่อส่งเสริมการทำความดีนี้ เราอาจจะเบาไปหน่อย

แต่เดิมนั้น การให้ด้วยมูทิตาเพื่อส่งเสริมการทำความดีนี้ได้เป็นมาในประเพณีจนเป็นวัฒนธรรม ออกมาในรูปของการทำบุญทำกุศล การให้การบริจาคที่เรียกว่าทำบุญส่วนมากนี้ เป็นการให้ด้วยมูทิตา

ตัวอย่างสำคัญก็เช่นว่า วัดเป็นแหล่งการศึกษา เป็นแหล่งของการทำความดีงาม การศึกษา การเล่าเรียนของพระสงฆ์ การสอนธรรมแก่ชาวบ้าน กิจกรรมสร้างสรรค์มีอยู่และจัดกันที่วัดมากมาย เพราะวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา และเป็นศูนย์กลางของสังคม เราต้องการมูทิตา จะส่งเสริมการศึกษา ส่งเสริมการทำความดีงามหรือการสร้างสรรค์ในสังคม เราก็เลยนิยมไปบริจาคให้วัด หรือไปทำทานกันที่วัด เช่นไปสร้างกุฏิ ก็คือสร้างที่อยู่สำหรับกุลบุตรที่จะไปพักอยู่อาศัยเพื่อบวชเรียนในชนบท ในชุมชน ในหมู่บ้านนั้นๆ ซึ่งทุกคนมีสิทธิ์จะมาอยู่ทั้งนั้น หมุนเวียนกันมาอยู่ต่อๆ กันไป ไม่รู้จบสิ้น

ในสมัยต่อมา ตอนหลังๆ ในยุคปัจจุบันนี้ คนมากที่เดียวไม่เข้าใจ มีการถามหรือตั้งข้อสงสัยว่า ทำไมสร้างวัดสร้างกุฏิสวยงาม ทำไมวัดสร้างที่ให้พระอยู่ดีกว่าชาวบ้าน ชาวบ้านรอบวัดยากจนมีที่อยู่แยะๆ แต่ที่วัดนี้สร้างกุฏิสวยหรืออยู่สบาย จริงอยู่ ปัจจุบันนี้ ก็อาจจะมีบ้างที่เลยเถิดไป อย่างที่อาจจะกลายเป็นการสร้างเพื่อส่วนตัว ที่พระองค์นั้นๆ อยากจะอยู่อย่างสุขสันต์ แต่อย่างนี้ไม่ใช่แบบของเดิม เรื่องเดิมไม่ใช่อย่างนั้น

ในประเพณีที่เป็นมาอย่างเดิมนั้น กุฏิเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชนนั้น เพราะวัดทั้งวัดเป็นสมบัติของชุมชนอยู่แล้ว ไม่เป็นของผูกขาดแก่ใคร พระที่อยู่ในวัดก็ไม่ได้เป็นเจ้าของกุฏิ เวลาสร้างกุฏิขึ้นมาแล้ว ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน แล้วคนในหมู่บ้านนั้นก็หมุ่นเวียนกันมาอยู่ โดยเฉพาะก็มากับประเพณีบวชเรียนนั้นแหละ บวชกันมาตั้งแต่ปู่แต่ทวด มาถึงพ่อก็ไปบวชที่วัดนั้น มาถึงลูกก็ไปบวช ลูกไปบวช ก็เพื่อไปเรียนหนังสือ ก็ไปอยู่ที่กุฏินั้น ได้ใช้กุฏินั้น เพราะกุฏินั้นเป็นสมบัติร่วมกันของหมู่บ้าน เป็นสมบัติส่วนรวม เพราะฉะนั้นชาวบ้านจึงเห็นความสำคัญของสมบัติส่วนรวมนี้ สมบัติส่วนตัวจะมีบ้างก็ระวังเอาเถอะ แต่ส่วนรวมที่เราใช้ประโยชน์ร่วมกัน และใช้เพื่อความดีงามนี้ ต้องเอาใจใส่

เป็นอันว่า การให้ด้วยมุกิตานะมีเรื่อยมาแล้ว ก็คือการทำบุญที่วัดนั่นเอง ส่วนการให้ด้วยเมตตาการุณา ก็มีอยู่เป็นปกติของหมู่ชาวบ้านอยู่แล้ว ในชีวิตประจำวันก็มีน้ำใจต่อกัน เวลาตกทุกข์ได้ยาก ก็ช่วยเหลือกันไป แต่พอจะสร้างสรรคให้ทานแบ่งปัน ด้วยมุกิตา ก็ไปส่งเสริมกิจกรรมการงานของวัด เช่นสร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างศาลา

ศาลาเป็นที่ประชุมของชุมชน ศาลาการเปรียญเป็นที่ชาวบ้านมาทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน มาฟังธรรม มารักษาศีล มาอยู่ค้างคืน รักษาอุโบสถ เป็นที่ประชุมของชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน แถมเวลามีภัยอันตราย เช่นถูกไฟไหม้ ก็มาพักพิงหลบภัยอยู่อาศัยกันที่ลานวัด ใช้ศาลาวัดอีก

สมัยก่อนนี้ ตอนมีสงคราม บ้านเมืองถูกข้าศึกรุกราน ในหลวงจะยกทัพออกไป ก็ต้องหาวัดใหญ่ๆ ไปประชุมกันที่ลานวัด เป็นต้น เป็นอันว่าวัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน

ต่อมา เราไม่เข้าใจความหมายเดิมนี้ ก็ชักจะทำอะไรๆ เพี้ยนไป แม้แต่พระองค์เอง ก็ไม่รู้ว่่าที่ตัวเองมีวัดนี้ ก็เพื่อสนองความต้องการของชุมชน เป็นประโยชน์แก่สังคม เลยนึกว่าวัดนี้เป็นของตัวเอง แล้วก็เอาใจใส่แต่การที่ตัวเองจะอยู่ให้สบาย กุฎิกลายเป็นของส่วนตัวไปเลย อย่างนั้นก็มีส่วนเป็นเหตุผลให้ชาวบ้านเขาเอาไปตีตียกันได้ เหมือนกันว่า เออ... พระนี่สบาย สร้างกุฏิอยู่หรูหราดีกว่าชาวบ้าน

เป็นอันจะต้องทำความเข้าใจกัน คนไทยจะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า ที่จริงนั้น ใน ความหมายเดิม หมดทั้งวัดนั้นแหละ ก็คือสมบัติร่วมกันของชุมชนหรือสังคม แล้ววัดก็เป็นที่เป็นช่องทางที่จะทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า เป็นแหล่งของการศึกษา สร้างสรรค์ทำการที่ดี เราจึงเรียกว่าไปทำบุญ เราจึงไปบริจาคให้วัด อันนี้แหละเข้าหลักที่เรียกว่า ให้ด้วยมุทิตา เอาละ เป็นอันว่า ข้อทาน-ให้ ออกมาจากพรหมวิหารได้ทั้งเมตตา-กรุณา-มุทิตา

ข้อ ๒ **ปิยวาจา** พูดหรือช่วยเหลือกันด้วยถ้อยคำ ก็เช่นเดียวกัน ยามปกติ เขาไม่ได้เดือดร้อนเป็นทุกข์อะไร เราก็พูดจาไพเราะอ่อนหวาน สุภาพอ่อนโยน เจอกันก็ทักทายปราศรัย เป็นมิตรมีไมตรี พูดดีต่อกัน นี่คือนิยวาจา พูดดีด้วยเมตตา

ต่อมา เขาเดือดร้อน หรือตกทุกข์ หรือประสบปัญหา เราก็ช่วยด้วยวาจา เช่นไปพูดปลอบโยน ให้กำลังใจ ให้ไม่ท้อถอย หรือว่าเรามีสติปัญญาดี ก็พูดแนะนำให้ความรู้ในการที่จะแก้ปัญหา หรือให้คำปรึกษาบอกวิธีแก้ปัญหา ว่าควรจะทำอย่างนี้ๆ ปิยวาจา ในกรณีนี้ก็เป็นปิยวาจา พูดดีที่เป็นการช่วยด้วยวาจา ซึ่งเกิดจากกรุณา คือพูดดีด้วยกรุณา

ต่อไป เขาทำความดีก้าวหน้าไป หรือทำงานสร้างสรรค์เป็นประโยชน์เพิ่มขึ้น เราก็ไปพูดส่งเสริมเพิ่มกำลังใจ สนับสนุนให้เขาทำได้ขยายออกไป เขาประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งใจ เราก็ไปพูดจาแสดงความพลอยยินดีด้วย ส่งเสริมสนับสนุนยิ่งขึ้นไป อย่างนี้ก็คือพูดดีด้วยมุทิตา เป็นอันว่าครบแล้ว ปิยวาจา ออกมาจากเมตตาก็ได้ ออกมาจากกรุณาก็ได้ ออกมาจากมุทิตาก็ได้

ข้อ ๓ **อัตถจริยา** บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือด้วยเร็วแรง กำลังความสามารถ อันนี้ก็เช่นเดียวกัน เขาอยู่เป็นปกติ ไม่ได้เดือดร้อนอะไร เรามีแรงดี มีกำลังมาก ก็ช่วยเขา ยกข้าวยกของให้ ยกเก้าอี้ให้ อะไรอย่างนี้ แม้แต่ที่ง่าย ๆ เหมือนอย่างว่าเพื่อนของเราเนี่ย เขาก็ไม่ได้เดือดร้อนอะไร เดินไปด้วยกัน เขาก็ของหนักกว่าเรา เขาก็ถือไหว แต่เราไปด้วย มือเราวางกว่า เราก็บอกว่าเดี๋ยวๆ แบ่งมานี้ เราช่วยถือบ้าง ก็แบ่งเบาเขาไป เป็นการสละแรงงานของเราทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยเมตตา

ในสถานการณ์อื่น มีคนประสบทุกข์เดือดร้อน เช่นตกน้ำ เขาว่ายน้ำไม่เป็น เราแข็งแรงและว่ายน้ำเป็นด้วย เราก็สละเร็วแรง กำลังของเรา โดดน้ำลงไปช่วยคนตกน้ำ นี่ก็เป็นอัตถจริยาด้วย กรุณาแล้ว คือบำเพ็ญประโยชน์โดยเอาเร็วแรงช่วยด้วยกรุณา

ต่อไป เขาทำความดีกัน มีการสร้างอะไรที่เป็นประโยชน์ เราก็เอาแรงเข้าไปช่วยสนับสนุน อย่างสมัยโบราณที่บอกแล้วว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งที่ทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เวลามีการสร้างกุฏิ ก็คือสร้างที่อยู่อาศัยของผู้คนที่จะได้ไปบวชไปเรียน คนละสามเดือนบ้าง มากหรือน้อยกว่านั้นบ้าง จะได้ใช้กุฏิ นั้นกันไปอีกนาน ทีนี้พอที่วัดสร้างกุฏิ ชาวบ้านก็ไปสละแรงช่วยกัน ในกรณีนี้ การสละแรงงาน เอาแรงงานไปช่วย ก็เป็นการสนับสนุน การทำความดี เรียกว่าช่วยด้วยมูทิตา ไม่ว่าจะไปช่วยสร้างกุฏิ ไปช่วยขุดบ่อน้ำ หรืออย่างประเพณีประจำปีก็ไปช่วยขนทรายเข้าวัด การที่ชาวบ้านไปสละแรงงาน แม้แต่ช่วยขนทรายเข้าวัด ก็เป็นการปฏิบัติอรรถจริยาด้วยมูทิตา ตกกลางครบแล้วนะ

สังคหวัตถุ ๔ เป็นภาคปฏิบัติการในสังคม ออกมาจากคุณธรรมในใจคือพรหมวิหาร ก็เอาสังคหวัตถุ ๓ ข้อแรก คือ ทาน-ให้ ปิยวาจา-พูดดี และอรรถจริยา-ทำประโยชน์ ไปคู่กับพรหมวิหาร ๓ ข้อแรก คือ เมตตา กรุณา มูทิตา เป็น ๘ สถานการณ์

เป็นอันว่า ทาน ให้ด้วยเมตตา ก็ได้ ให้ด้วยกรุณา ก็ได้ ให้ด้วยมูทิตา ก็ได้, ปิยวาจา พูดดีด้วยเมตตา ก็ได้ พูดดีด้วยกรุณา ก็ได้ พูดดีด้วยมูทิตา ก็ได้, อรรถจริยา ทำประโยชน์ด้วยเมตตา ก็ได้ ด้วยกรุณา ก็ได้ ด้วยมูทิตา ก็ได้ ๘ สถานการณ์ สอดคล้องกันหมด

ต่อไป ข้อ ๔ **สมานัตตตา** ความมีตนเสมอ ข้อนี้บอกแล้วว่าตรงออกมาจากอุเบกขา สามข้อแรกนั้นเป็นการปฏิบัติต่อกัน แก่กัน ให้ ก็ให้แก่กัน ปิยวาจา ก็พูดต่อกัน แล้วอรรถจริยา ก็ช่วยทำให้แก่กัน แต่ข้อสี่ คือสมานัตตตานี้ ไม่ใช่แค่แก่กัน ต่อกัน แต่ถึงตัว เอาตัวเข้าร่วม มารวมกัน เข้าคลุกเลย จึงเอาความเสมอสมานกันมาคุม

โดยนัยนี้ ข้อสมานัตตตวจึงมีลักษณะต่างออกไป ไม่ใช่แค่ต่อกันแล้ว แต่เข้าถึงกัน เข้าร่วมกันเลย โดยมีความเท่าเทียมกัน เสมอภาคแบบประสาน เสมอสมาน โดยมีอุเบกขามาตั้งวางมาตรฐานให้ และมี ๓ ข้อแรก เมตตา กรุณา มุทิตา เข้ามาพร้อม อยู่ภายใต้ความเสมอนั้น

สมานัตตตอได้พร้อมหมด แต่ตัวที่เป็นหลักยืนเป็นมาตรฐาน คืออุเบกขา เพราะเป็นตัวรักษารธรรม รักษาความเป็นธรรม ความเสมอภาคเสมอกันนี้ต้องอาศัยความเป็นธรรม แต่อย่างที่บอกแล้วว่าเสมอคือสมาน เสมอแบบประสาน เจอทุกข์ก็เจอด้วยกัน มีสุขก็มีด้วยกัน แต่ถ้าเวลาเจอทุกข์แล้วทั้งกัน ก็ไม่เป็นธรรมแล้ว เมื่อทุกข์ก็ทุกข์ด้วยกัน สุขก็สุขด้วยกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ ก็มีความเป็นธรรม เสมอภาคแบบประสานกัน แล้วก็ไม่ดูถูกไม่ดูหมิ่นกัน ไม่เลือกที่รัก ผลัที่ชัง ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

ระบบชีวิตของชาวบ้านต้องมีการสงเคราะห์คุ้มครอง อยู่ร่วมกันต้องมีความเสมอสมานคุมตลอด

จะเห็นว่า การปฏิบัติอย่างเสมอกันหรือเสมอภาคนี้ รวมความหมายไปถึงว่าไม่ลำเอียงด้วย นี่แหละสมานัตตตวจึงต้องมาเป็นตัวคุมทำเป็นดุลของชุดสังคหวัตถุ ๔ นี้

เห็นได้ง่ายว่า ใน ๓ ข้อแรกนั้น ถ้าเป็นคนต่อคน หรือตัวต่อตัว ทานก็ให้ไป ปิยวาจาก็พูดดีไป อัตถจริยาก็ทำประโยชน์ช่วยเขาไป

แต่พอมีหลายคน ไปเกี่ยวข้องกับคนหลายๆ คราวนี้สมานัตตตอ ก็ต้องเข้ามาปรับมาคุมละ ต้องให้เสมอภาคกัน ให้เสมอสมานกัน

ไม่ใช่ว่า ถ้าเป็นคนโน้นละก็ให้พิเศษ แต่ถ้าเป็นคนนั้นก็ให้นิดหน่อย ถ้าเป็นคนนี้จะก็ปิววาจาหวานจ้อย แต่ถ้าเป็นคนโน้นวาจาไม่ค่อยเป็นปิยะ ถ้าเป็นคนโน้นอรรถกริยาช่วยทำให้เต็มที่ แต่พอมาคนนี้ อรรถกริยาพอขอไปที่ หรือเวลาตัดสินใจจะอะไร ก็เข้าข้างคนโน้นคนนี้ ก็เสียความเสมอภาค ไม่มีสมานัตตตา (พูดสั้นๆ ว่า ไม่มีสมานัตต์) แต่พอมีความเสมอภาคแบบนี้ ก็เข้ากันได้หมด มีสามัคคีได้

ข้อคุมท้ายคือสมานัตตตานี้มีเรื่องพูดมากมาย แต่ในที่นี้แค่ให้รู้เข้าใจหลักไว้ ขอให้สังเกตอีกนิดว่า คำบาลีสาคัญที่แปลว่าเสมอกัน เท่ากัน มี ๒ คำ คือ สมาน (อ่านว่า สมานะ) และ สม (อ่านว่า สมะ)

แต่ตามที่ใช้ในภาษาไทย ๒ คำนี้ ว่าตามรูปศัพท์มีความหมายมากหลายอย่าง จนมีการแยกว่า ถ้าเป็นคำบาลีหมายความว่าอย่างนี้ ถ้าเป็นคำไทยหมายความว่าอย่างนั้น แต่ที่จริงน่าจะจะเป็นความหมายแยกแ่งแยกนัยออกไปของคำบาลีเดิมเดียวกันนั่นเอง

ถ้านำความหมายตามแก่นัยเหล่านั้นมามองหลักธรรมนี้ ก็จะได้ความเข้าใจชัดเจนเห็นแง่มุมครบถ้วนขึ้น ซึ่งมีทั้งว่า เสมอ สมาน เสมอภาค เท่ากัน เท่าเทียม เชื่อม ประสาน สม สมกัน เหมาะกัน เหมาะสม เข้ากัน รับกัน ตรงกัน พอดี สมดุล ดังนี้เป็นต้น ไม่ใช่มองแค่เท่ากันที่อ้อๆ

ว่ากันในขั้นพื้นฐาน บอกว่า ทุกคนเสมอกันต่อหน้ากฎธรรมชาติ เช่นเกิดมาแล้ว ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย กฎธรรมชาตินี้แน่นอนนัก แต่บางคนเกิดแล้วตายเลย ได้แค่เกิดกับตาย ไม่ได้แก่ ไม่ได้เจ็บ แต่ถ้าเขาอยู่นานไป ก็ต้องแก่ แต่ก็อีกแหละ บางคนแก่ช้า บางคนแก่เร็ว นี้ก็ขึ้นต่อเหตุปัจจัยที่หลากหลาย รวมแล้วก็เสมอกันตามธรรม (เช่นต้องดูเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องที่ทำให้มองเห็นเป็นต่าง)

บอกว่า ทุกคนเสมอกันต่อหน้ากฎหมาย (คือต่อหน้ากฎหมาย) นี่ก็จริง แต่จริงตามหลักการที่มนุษย์ตกลงกัน ถือว่าจริงตามตัวบท ซึ่งออกผลไม่เด็ดขาด ชักจะไม่แน่วแน่ เช่นขึ้นต่อการบังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น คือเป็นเรื่องของสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์จะรักษาธรรมตามข้อเรานั้นได้หรือไม่ ยังมีการบิดการเบี่ยงการพล้วการแฝงการบังเป็นต้นได้

บางทีมองความเสมอภาคว่าเท่ากันอย่างเด็ก เช่น เห็นชายสองคนกินข้าวไม่เท่ากัน คนหนึ่งกินจานเดียว อีกคนหนึ่งกิน ๓ จาน ก็บอกว่าไม่เสมอภาค ได้อาหารไม่เท่ากัน แต่พอดูตามจริงคือคนที่กินจานเดียวนั้นมีโรคตัวเล็กผอม เขากินได้แค่นั้น ถ้าขึ้นกิน ๓ จาน ก็ฝืน อาจจะถูกแน่นถึงตาย ส่วนคนที่กิน ๓ จานนั้น ร่างกายใหญ่โตแข็งแรงมาก ทำงานหนัก ถ้าเขากินจานเดียว ก็ไม่หายหิว อาจจะอ่อนเพลียหรือตายเป็นลมไปเลย นี่ก็ให้เขามีสิทธิกินได้เท่ากันแล้ว และเขาก็เสมอกันตามธรรม คือ ตามเหตุปัจจัย ตามเหตุผล บางทีก็ว่าตามความเหมาะสม หรือสมส่วนพอดีเท่านั้น

หลายคนมาสมัครเข้าทำงาน เขาตั้งเกณฑ์วางมาตรฐานกันไว้โดยพิจารณาตามธรรมอย่างมีเหตุผลเหมาะสมพอดีลงตัวเป็นธรรมแล้วว่า ผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นความรู้ความสามารถมีประสบการณ์เท่านั้นอย่างนี้ ให้ได้ตำแหน่งนี้มีเงินเดือนแค่นี้ ส่วนผู้ที่มีคุณสมบัติเท่านั้นอย่างนั้น ให้ได้ตำแหน่งนั้นมีเงินเดือนแค่นี้ ทุกคนมีสิทธิเท่ากันเสมอกัน สอบคัดแล้ว ก็ได้ตำแหน่งต่างกัน มีเงินเดือนไม่เท่ากัน และนี่ก็เป็นความเสมอภาคตามธรรม

บางทีมีมาตรฐานตั้งเกณฑ์ไว้ว่า ในอาชีพนี้ งานตำแหน่งนี้ๆ เสียอันตรายเกินไปสำหรับคนเพศนี้วัยนั้น ก็ไม่ได้รับเข้าทำงาน ถ้าเป็นจริง ก็เป็นความเสมอภาค ที่เสมอกัน สมกับคนนั้นๆ ตามธรรม

ถ้าต่อมา สถานการณ์และเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องของเปลี่ยนไป ที่เคยเสี่ยงอันตรายก็หายเสี่ยงแล้ว ก็แก้ไขกฎกติกาให้เข้ากันสมกันตามเหตุปัจจัย ก็เป็นความเสมอภาคเสมอกันตามธรรม

ในบ้านอันเป็นชุมชนย่อยของครอบครัวซึ่งเป็นสังคมหน่วยเล็กที่สุด ทุกคนก็ปฏิบัติสมานัตตตา ตั้งแต่พ่อแม่มีความเสมอภาคเอาตัวเสมอสมานกับลูก

พ่อแม่ทำงานในการอาชีพของตัว ลูกก็ทำงานในการศึกษาที่จะเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการอาชีพที่เหมาะสมแก่ตน ต่างคนทำงานชีวิตตามความเหมาะสมควรสอดคล้องกับสภาพชีวิตของตนเสมอกัน พ่อแม่กับลูกน้อยรับประทานอาหารต่างประเภทต่างปริมาณกัน ให้เหมาะสมต่อการที่จะมีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีของตนๆ นี่ก็เป็นความเสมอภาคที่จะให้เสมอสมกันตามธรรม

การปฏิบัติต่อกัน และการแสดงออกทั้งหลาย ของคนที่ต่างกันตามธรรมดา เช่นเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ เป็นความเสมอภาคเสมอสมกันได้ เมื่อต่างกันไปตามที่จะเป็นความเหมาะสมพอดีตามธรรม ข้อสำคัญอยู่ที่ต้องรู้ธรรมที่เป็นเกณฑ์ของความเสมอพอดีนั้น พุทธธรรมๆ ก็คือเป็นความเสมอกันตามธรรม

สังคหัตถุระดับสูงสุดนี้ เรียกว่า “เอตทัคคะ” พระพุทธเจ้าตรัสไว้ครบทั้ง ๔ สังคหัตถุ ถ้าชวนกันปฏิบัติ ก็จะได้ด้วยกันในสังคมที่อุดมศีล อุดมธรรม อุดมปัญญา เจริญก้าวหน้า พร้อมทั้งอามิสไพบูลย์ และธรรมไพบูลย์ ดังนี้ (ขง.นวก.๒๓/๒๐๙/๓๗๗)

เอตทัคคะแห่งทาน ได้แก่ ธรรมทาน (ให้ธรรม-ความรู้-ปัญญา)

เอตทัคคะแห่งปิยวาจา ได้แก่ แสดงธรรมบ่อยเนือง แก่ผู้ต้องการ ที่เงี้ยไต่ตลงสดับ (ตั้งใจฟัง)

เขตทัตคะแห่งอัสถจริยา *ได้แก่* พาคณไม่มีศรัทธาให้มามั่น
ในความเปี่ยมศรัทธา พาคณทุศีลให้มามั่นในความเปี่ยมศีล
พาคณตระหนี่ให้มามั่นในความเปี่ยมเสียดสละ พาคณทราวม
ปัญญาให้มามั่นในความเปี่ยมปัญญา

เขตทัตคะแห่งสมานัตตตา *ได้แก่* พระโสดาบันเป็นสมานัตต์
กับพระโสดาบัน...พระอรหันต์เป็นสมานัตต์กับพระอรหันต์

ในที่สุดก็มาลงท้ายที่สมานัตตตา ความมีตนเสมอสมาน ซึ่ง
ทำให้เข้ากันได้กลมกลืน ความเสมอภาคจึงเป็นเรื่องของความ
ประสานกลมกลืน อย่างที่ว่ามานี้ ก็สอดคล้องกันหมด

เป็นอันว่า นี่คือสังคหวัตถุ หลักการสงเคราะห์ ๔ ประการ
ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติการ ออกสู่สังคม โดยสืบเนื่องรับกันกับคุณธรรม
ในใจ ที่เรียกว่าพรหมวิหาร ๔

ถ้าไม่มีสังคหวัตถุ ๔ นี้ พรหมวิหาร ๔ ก็อยู่แคในใจ ไม่มีผล
ชัดออกมาต่อสังคม แต่ถ้าไม่มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็น
พรหมวิหารอยู่ในใจ สังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นภาคปฏิบัตินี้ก็

พรหมวิหาร เกิดขึ้นได้ยาก เพราะการที่สังคหะจะเกิดขึ้น ต้องมี
แรงจูงใจ เช่นว่า ทาน-การให้ ถ้าไม่มีเมตตาความรัก หรือกรุณา
ความสงสารอยากช่วยเหลือ มาเป็นแรงจูงใจ ก็ต้องมีแรงจูงใจ
อย่างอื่น เช่น อยากได้หน้าได้ตา เอาละสิ กลายเป็นว่าให้เพราะ
อยากได้หน้าได้ตา หรือมีผลประโยชน์ตอบแทน หวังผลประโยชน์
จากเขาในระยะยาว เสียหน่อยจ่ายน้อยเพื่อให้ได้มาก หรือว่าหวังได้
ผลตอบแทนเป็นยศ เป็นเงินตรา เป็นเหรียญตรา อะไรอย่างนี้เป็น
ต้น ไซ้ไหม เป็นอันว่า ถ้าไม่มาจากพรหมวิหารเป็นฐานอยู่ในใจ
แล้ว ภาคปฏิบัติการทางสังคม ก็เกิดขึ้นได้ยาก

สอง ถึงแม้ว่าถ้าปฏิบัติการนั้นเกิดขึ้น ก็ไม่จริงใจ เมื่อไม่จริงใจ ก็ไม่พอดี ไม่ตรงไม่พอไม่เข้ากับการแก้ปัญหา แต่ถ้าเกิดจากคุณธรรม มันก็จะพอดี เขาเจตสถานการณฺ์อย่างนี้ เราก็มีกรุณาให้เขา และมีอุเบกขาไปคุมว่าให้อยู่ในเหตุในผล แต่ถ้าให้โดยมีแรงจูงใจอื่น อย่างที่ว่าเมื่อกี้ เช่นต้องการผลตอบแทน ต้องการได้หน้าได้ตา ก็จะไม่เป็นการให้ที่พอดีไปได้ อันนี้ ถ้าได้หน้าได้ตา ก็ให้ ให้จนกระทั่งเกินกว่าที่ควรจะให้ แล้วทีนี้ถ้าไม่ได้หน้าไม่ได้ตา ก็เลยไม่ยอมให้ หรือสักว่าให้นิดๆ หน่อยๆ อย่างนั้นสังคมไปไม่ไหว ในระยะยาว สังคมก็พินาศ แต่ถ้ามีธรรมอยู่ในใจ ให้ด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็พอดีเลย

ก็เป็นอันว่า ปฏิบัติการที่ออกสู่สังคม ถ้าไม่มีคุณธรรมในใจ เป็นฐาน เป็นแรงจูงใจขั้บตัน จะเกิดขึ้นได้ยาก ถึงแม้เกิดขึ้น ก็จะไม่จริงใจ และไม่มั่นคง เช่นว่า เมื่อใดตัวไม่ได้ผลประโยชน์ตอบแทน เป็นต้น ก็ไม่ช่วย ไม่มีสังคหวัตถุออกมา อย่างนี้ก็จะวิปริตไปหมด คนจะไม่สามารถดำรงสังคมให้อยู่ด้วยดีได้

รวมความว่า ถ้ามีแต่คุณธรรมในใจ ไม่ออกสู่ปฏิบัติการในสังคม ก็ไม่เพียงพอที่จะให้สังคมนี้อยู่ดี แต่ถ้าปฏิบัติการในสังคม ไม่มีคุณธรรมอยู่ในใจ ก็จะไม่จริงใจ ไม่มั่นคงยั่งยืน ไม่พอดี แล้วแกมก็เกิดขึ้นได้ยากด้วย นี่เป็นเรื่องของความประสานสอดคล้องของคุณธรรมที่ว่า ต้องมีทั้งภาคที่อยู่ในใจ เป็นคุณสมบัติภายใน แล้วแสดงออกเป็นภาคปฏิบัติการ ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นว่า ต้องประสานกันระหว่างคุณธรรมในใจ กับปฏิบัติการในสังคม

สังคหวัตถุ ๔

(หลักการสงเคราะห์ – รวมใจคน ผนึกสังคัม)

๑. ทาน การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยวัตถุสิ่งของเงินทอง ทรัพย์สิน จนถึงจัดสรรให้มีกินมีใช้ทั่วกัน
๒. ปิยวาจา ใช้วาจาดีอุปถัมภ์อธรรมให้เกิด มีไมตรีสัมพันธ์ ช่วยเหลือกัน ปรีกษาหรือแนะนำหรือเจรจาแก้ไขปัญหา ให้เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งมีท่าทีและถ้อยคำที่ แสดงความรักความปรารถนาดี
๓. อุตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ เอาเร็วแรง กำลังความรู้ความสามารถ ออกมาช่วยเหลือ คน ช่วยชุมชน ช่วยงานสาธารณประโยชน์ ตลอดจนพัฒนาคนให้เจริญธรรมเจริญปัญญา
๓. สمانัตตตา มีตนเสมอสमान เอาตัวเข้า ร่วม มารวมกัน เข้าถึงกัน เสมอภาค เท่ากัน โดยธรรม ร่วมกิจร่วมการ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

สำหรับคฤหัสถ์ญาติโยมชาวบ้าน พระพุทธเจ้าตรัสเน้นธรรมด้านเศรษฐกิจและสังคมไว้มาก เราจำกันแม่นว่า ท่านอนาถปิณฑิก (“ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถ”) และวิสาขามหาอุบาสิกา ได้รับยกย่องเป็นทายกและทายิกาเอตทัคคะ แต่ควรระลึกด้วยว่า พระองค์ทรงยกย่องเจ้าชายหัตถกภาพัฑ์ ว่าเป็นเอตทัคคะในการใช้สังคหวัตถุ ๔ นี้ สงเคราะห์ชุมชนหมู่ชน (บริษัท)

สำหรับองค์พระราชา หรือผู้ปกครองบ้านเมือง นอกจากต้องบำเพ็ญสังคหวัตถุ ๔ ชุดนี้ ตามคำจำกัดความที่ว่าข้างต้นแล้ว ยังพึงปฏิบัติสังคหวัตถุ ๔ ชุดพิเศษจำเพาะ ที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ ๔ แถมอีกชุดหนึ่งด้วย

เอาละ ที่ว่ามานี้ เป็นตัวอย่างที่รับกัน ของธรรม ๒ ชุดสำคัญ ซึ่งมีจำนวนเท่ากันพอดี **พรหมวิหาร** - ธรรมในใจ คนไทยพูดกันอยู่บ้าง แต่ **สังคหวัตถุ** - ธรรมออกสังคม แทบไม่ได้ยิน

ขอให้มาเริ่มกันใหม่ เอาให้จริงจัง สังคหวัตถุ ๔ นี้ ทำกันให้ขึ้นตา เอามาพูดจากันให้ติดปากขึ้นใจ

(ถ้าจำยากพูดยาก จะใส่ไม้ทัณฑฆาตการันต์ไว้ อย่าง “ยานัตถุ” เป็น **สังคหวัตถุ** ก็ได้)

น่าจะเตือนกันให้ตื่นขึ้นบ้าง ว่าคฤหัสถ์ชาวพุทธไทยเรานี้ออกจะประมาทกันไปมาก พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมสำคัญไว้ให้ปฏิบัติ ก็ไม่ปฏิบัติกัน มิใช่แค่ไม่ปฏิบัติ แต่ไม่รู้เสียด้วยซ้ำ อย่างสังคหวัตถุ ๔ นี้ ก็รู้กันแค่ชื่อแรก คือ **ทาน** ซึ่งเก่งมาก น่าชม แต่ข้อต่อๆ ไป ไม่รู้จัก แต่ที่เป็นเรื่องใหญ่ พระพุทธเจ้าตรัสสอนหลักที่ถือเป็นคิหิวินัย คือวินัยของคฤหัสถ์ไว้ ก็ไม่ใส่ใจเลย

เมื่อขาดหลักขั้นพื้นฐานนี้ ความเป็นชาวพุทธก็ต้องถือว่า เลื่อนราง เคว้งคว้าง เป็นชาวพุทธไร้หลัก เสียหลัก หลุดลอย หลับไหล ควรจะปลุกกัน เตือนกันให้ตื่นขึ้นมา ไม่ประมาท ชวนกัน ปฏิบัติให้ความเป็นชาวพุทธมีฐานขึ้นมา

อย่างน้อยก็เอาที่พรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สี่ข้อในใจนี้ ให้รับกับสังคหวัตถุ ๔ ที่จะทำ ที่จะปฏิบัติออกมาใน สังคม ทั้ง ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ให้สัมพันธ์ที่ พระพุทธเจ้าตรัสย้ำไว้เป็นหลักธรรมคุมท้าย ปิดรายการของคิหิวินัย

คิหิวินัย คือ *วินัยของคฤหัสถ์* เป็นคำเรียกของพระอรหันตเถาจารย์ ถ้าว่าตามพุทธพจน์ก็เป็นคำตรัสสอนวิธีให้่วิศิในอริยวินัย คือหลักการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมสังคมของประชาชนในระบบ แบบแผนของอารยชน ซึ่งตรัสสรุปหรือปิดท้ายด้วยสังคหวัตถุ ดังนี้ (คิหิวินัย=สังคาลกสูตร, ที.ป.๑๑/๑๗๒/๑๙๕-๒๐๖/๒๐๗)

ทาน ๑ ปิยวาจา ๑ อุตถจริยา ๑ ความเสมอสมานกัน
ในธรรมทั้งหลายให้ถูกควรในแต่ละกรณี (สมานัตตตา) ๑
ธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องสงเคราะห์รวมคน (สังคหะ)
ในโลก เป็นเหมือนลิ้มรสสักเพลาที่กำลั้งแล่นไป

ถ้าสังคหะเหล่านี้ไม่มี ถึงเป็นมารดาบิดา ก็จะไม่ได้อ
ความนับถือหรือบูชาเพราะเขาเป็นบุตร แต่เพราะเหล่า
บัณฑิตชนเหลียวแลสังคหธรรมเหล่านี้ จึงถึงความเป็นผู้
มีคุณความดียิ่งใหญ่ และเป็นผู้ที่ชนทั้งหลายจะพึง
สรรเสริญ

สังคหวัตถุ ๔ ที่ตรัสไว้นี้ เป็นหลักประกันความมั่นคงของสังคมให้ก้าวหน้าไปด้วยดี เป็นบทสรุปและเป็นตัวแทนแห่งวินัยของคฤหัสถ์ในระบบอริยวินัย ซึ่งย้ำเตือนชาวพุทธว่า ทุกคนมิใช่จะต้องดูแลรักษาพัฒนาชีวิตของตัวเองเท่านั้น แต่มีหน้าที่ดูแลรักษาทำสังคมให้ดีด้วย

น่าจะมีชาวพุทธที่ตื่นตัวขึ้นมาเป็นผู้นำ ปลุกกันชวนกันให้พื้นหลักอริยวินัยขึ้นมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ให้คนไทยมีชุมชนมีสังคมของอารยชนตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้

ก่อนจบที่จะลากันวันนี้ มีข้อขอย้ำให้เป็นที่สังเกตไว้ คือจะเห็นได้ทั่วไปว่า หลักธรรม การปฏิบัติธรรม แบบพุทธนี้ มาในลักษณะเป็นระบบ ซึ่งมีบูรณาการเป็นองค์รวม คือเป็นระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยที่ว่า เมื่อปัจจัยพร้อมพร้อมเป็นปัจจัยสามัคคีโดยองค์รวมบูรณาการกันเป็นองค์รวมเต็มกระบวนการแล้ว ก็จะทำให้ผลที่มุ่งหมายตามหลักการ

ในกรณีของหลักที่พูดกันมาวันนี้ เรื่องก็มีว่า ภายใต้อำนาจของปัญญา ก็เกิดมีฉันทะขึ้นเป็นแรงขับเริ่มต้น ปรากฏในใจเป็นพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา หรืออุเบกขา ตามที่จะเข้ากับสถานการณ์นั้นๆ แล้วแสดงออกทางกายวาจาเป็นพฤติกรรมแห่ง ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา แล้วแต่กรณี โดยที่เมื่อตัวทำงานทั้ง ๓ ของชีวิต คือ วายามะ (วิริยะ) สติ และสมาธิ มารับสนองงานต่อจากฉันทะที่เริ่มให้แล้ว ก็จะขับเคลื่อนขบวนการปฏิบัติอันเป็นสิกขาหรือการศึกษาคืบหน้าไปให้ถึงความสำเร็จ เป็นบูรณาการของธรรมทั้งหมดนั้นเข้าในมรรคาแห่งการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิต ที่เรียกว่ามรรค อันจะพาเดินหน้าไปในภavana คือการพัฒนาสู่จุดหมายแห่งอิสรภาพและสันติสุขต่อไป

หลักที่ว่านี้จะพูดกันอีกเมื่อถึงโอกาส